

PAKİSTAN

ÜLKE RAPORU

Hazırlayan : **Sinan YÜZAL**
Ankara - February, 2011

T.C. Başbakanlık
Dış Ticaret Müsteşarlığı
İHRACATI GELİŞTİRME ETÜD MERKEZİ

PAKİSTAN

Temel Sosyal ve Ekonomik Göstergeler

Temel Sosyal Göstergeler

Resmî Adı	Pakistan İslam Cumhuriyeti
Yönetim Biçimi	Federal Cumhuriyet
Resmî Dili	Urdu Dili ve İngilizce
Din	İslam
Başkent	İslamabad
Başlıca Şehirler	Karaçi, Lahor, Faisalabad
Yüzölçümü	803.940 km ²
Nüfusu (Milyon Kişi)	185,5 (2010 tahmini)
Para Birimi	Pakistan Rupisi (PR)

Kaynak: The Economist Intelligence Unit, Pakistan Country Report, January 2011

Temel Ekonomik Göstergeler

	2007a	2008a	2009a	2010b	2011c	2012c
GSYİH (milyar \$) d	143,0	164,5	162,0	174,8	197,3	202,4
GSYİH (milyar Rupî) d	8.673	10.243	12.739	14.668a	16,233	17.993
Reel büyüme(%)	5,7	1,6	3,6	4,4 a	2,8	3,8
Kişi başına GSYİH (dolar) (PPP)	2.343b	2.377b	2.429b	2.494	2.551	2.648
Kayıtlı işsizlik (ort, %)	11,5b	12,6b	14,0b	15,0	14,8	14,8
Enflasyon (dönem sonu; % değişim)	8,8	24,0	12,9	10,7 a	10,1	5,5
İhracat fob (milyar \$)	18,2	21,2	18,3	21,1	23,4	25,5
İthalat fob (milyar \$)	28,8	38,2	28,5	32,1	36,4	41,1
Döviz Kuru PR: \$ (dönem sonu)	61,22	79,10	84,26	86,62	88,94	91,19
Cari İşlemler Dengesi (milyar \$)	-8,3	-15,7	-3,6	-1,8	-3,5	-5,3

a) Gerçekleşen. b) Economist Intelligence Unit tahmini. c) Economist Intelligence Unit projeksiyonu. d) Mali yıl 30 Haziran'da sona ermektedir.

Kaynak: The Economist Intelligence Unit, Pakistan Country Report, January 2011

Üyesi Olduğu Uluslararası Kuruluşlar

AsDB, C, CCC, CP, ECO, ESCAP, FAO (Tarım ve Gıda Örgütü), G-19, G-24, G-77, IAEA, IBRD (Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası), ICAO (Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü), ICC, ICFTU (Uluslararası Serbest Ticaret Birlikleri Konfederasyonu), ICRM (Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketi), IDA (Uluslararası Kalkınma Birliği), IDB (İslam Kalkınma Bankası), IFAD (Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu), IFC (Uluslararası Finansman Kurumu), IFRCS (Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Toplulukları Federasyonu), IHO, ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü), IMF (Uluslararası Para Fonu), IMO (Uluslararası Denizcilik Örgütü), Inmarsat, Intelsat (Uluslararası Telekomünikasyon ve Uydu Örgütü), Interpol (Uluslararası Polis Teşkilatı), IOC (Uluslararası Olimpiyat Komitesi), IOM, ISO, ITU (Uluslararası Telekomünikasyon Birliği), MINURSO, MONUA, NAM, OAS (gözlemci), OIC (İslam Konferansı Örgütü), OPCW (Kimyasal Silahları Yasaklama Organizasyonu) PCA, SAARC, UN (Birleşmiş Milletler). UNCTAD (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı). UNESCO (Eğitim-Bilim ve

Kültür Örgütü), UNIDO (Endüstriyel Kalkınma Örgütü), UNHCR, UNIKOM, UNITAR, UNMIBH, UNMOB, UNOMIG, UNOMIL, UNOMSIL, UNPREDEP, UPU (Dünya Posta Birliği), WCL, WFTU (Dünya İşçi Sendikaları Federasyonu), WHO (Dünya Sağlık Örgütü), WIPO, WMO (Dünya Meteoroloji Örgütü), WTO (Dünya Ticaret Örgütü), WTO (Dünya Ticaret Örgütü)

Pakistan, bölgesel ticaret serbestliğini amaçlayan iki anlaşmaya taraftır. Bunlardan biri Pakistan, Türkiye ve İran'ın birlikte kurdukları Ekonomik İşbirliği Organizasyonu (ECO)'dur. ECO üyeleri 1993 yılında Afganistan, Azerbaycan ve diğer 5 Müslüman Sovyet Cumhuriyet'in katılımıyla 10'a çıkmıştır. ECO kapsamında bazı ürünlerde %10 tarife kesintisine gidilmiştir.

Pakistan'ın üye olduğu diğer topluluk, Hindistan, Pakistan, Bangladeş, Sri Lanka, Nepal, Bhutan ve Maldiv adalarından oluşan Güney Asya Bölgesel İşbirliği Topluluğudur (SAARC). SAARC, Güney Asya Öncelikli Ticaret Anlaşmasını (SAPTA) oluşturmuştur, fakat bu Anlaşma yeniden gözden geçirilecektir. Çünkü Asya Öncelikli Ticaret Anlaşması-SAPTA ürüne-ürün anlaşmasını öngörmektedir. Güney Asya Bölgesel İşbirliği Topluluğu-SAARC'a üye olan ülkelerde genelde üretim yapısı aynıdır. Pakistan ayrıca Dünya Ticaret Örgütüne de (WTO) üyedir.

Genel Bilgiler

Coğrafi Konum

Pakistan Güney Asya'da yer almakta olup, doğusunda Hindistan, güneyinde Hint Okyanusu, güneybatısında İran, batı ve kuzeyinde Afganistan ile çevrilidir. Güneyinde yarı tropikal bir iklime sahip olan Pakistan'ın iç kesimlerinde ve yüksek kesimlerinde karasal iklim hakimdir. Pakistan'ın başkenti İslamabad'dır. Başlıca şehirleri; Karaçi, Faysalabad, Hiderabad, Gujranvala, Lahor ve Peşavar'dır.

Siyasi ve İdari Yapı

Pakistan, 1947 yılında bağımsızlığına kavuşarak İngiliz Hindistan'ından (British India) ayrı bir devlet haline gelmiştir. 1972 yılına kadar Batı Pakistan ve Doğu Pakistan (bugünkü Bangladeş) olmak üzere aralarında 1700 km mesafe olan iki bölümden oluşan bir ülke olan Pakistan, Bangladeş'in bu tarihte bağımsızlığını ilan etmesiyle bugünkü sınırlarına kavuşmuştur.

Nüfus ve İşgücü Yapısı

Nüfus İstatistikleri

	2006	2007a	2008a	2009a	2010a	2011a
Nüfus (milyon kişi)	169,5	173,3	177,3	181,4	185,5	189,6
Nüfus (% değişim)	2,2	2,2	2,3	2,3	2,3	2,2
İşgücü (milyon kişi)a	48,2	49,8	51,7	53,8	55,8	57,9

a) EIU Tahmini

Kaynak: The Economist Intelligence Unit, Pakistan Country Risk Service, January 2011

Pakistan dünyanın en kalabalık ülkeleri arasında dokuzuncu sırada yer almaktadır. Resmi hesaplamalara göre Pakistan'ın nüfusu 2009 yılı tahmini 181,4 milyondur. Ülkenin nüfus artış hızı aile planlama programlarının da katkısıyla 1980'lerin başında %3'ten 2006 yılında %2'ye düşürülmüştür. Bununla beraber ülkede son nüfus sayımı 1988 yılında yapıldığı için nüfus ile ilgili rakamların kesinliği şüphelidir. Nüfusun %0,6'sı başkent İslamabad'da yaşamaktadır.

Pakistan'da çalışabilir işgücü nüfusun %28'ini oluşturmaktadır. Nüfusun %50'si tarımda, %18'i imalat sektöründe çalışmakta ve %17'si de ticaretle uğraşmaktadır. İşsizlik oranı kentlerde %9, kırsal alanlarda %6 civarındadır.

Nüfus yoğunluğu 1981 yılında 106/ km2 iken bu oran 2000 yılında 176/ km2'ye yükselmiştir. Ancak bu durum bölgesel farklılıkları yansıtmamaktadır. 1998 yılı itibarı ile Penjab'ta 353/ km2 kişi yaşarken, Belucistan'da 19/ km2 kişi yaşamaktadır. Ülkede kırsal kesimlerden kentlere doğru bir göç yaşanmaktadır. Büyük kentlerden Karaçi'nin yıllık nüfus artış oranı %6'dır. 2000 yılında ülke nüfusunun %33'ü şehirlerde ikamet etmektedir.

Doğal Kaynaklar ve Çevre

Sindh bölgesinde hidrokarbon rezervleri geniş bir alana yayılmıştır. Belucistan'da doğal gaz rezervleri bulunmaktadır. Bununla beraber bölgede merkezi hükümetin kontrolü zayıftır ve yerel aşiret liderleri çıkarılan doğal gazdan daha fazla hak talep etmektedirler. Bölgede ruhsat sahibi olan bazı yabancı sermayeli şirketler Marri ve Bugti gibi aşiretlerin engellemeleri yüzünden olağanüstü hal ilan etmek zorunda kalmıştır. Belucistan'daki gaz taşıyan boru hatlarında, ülkenin diğer kesimlerinde de yapılan enerji kesintileri yüzünden sıklıkla arızalar meydana gelmektedir. Ülkede doğalgaz dışında az miktarda petrol, düşük kalitede kömür, demir, bakır, tuz ve kireçtaşı rezervleri mevcuttur.

Genel Ekonomik Durum

Ekonomik Yapı

Pakistan'ın ekonomik gelişiminde tarım sektörünün büyük payı vardır. Ülkede gayri safi yurt içi hasılanın yaklaşık %21'ini tarım sektörü oluşturmaktadır. Başlıca tarım ürünleri; pamuk, buğday, piring, şeker kamışı ve mısırdır.

Pakistan'ın endüstriyel büyümesinde tekstil sektörü ağırlıklı rolü üstlenmektedir. Pek çok tüketim mali açısından kendi kendine yeterli olan Pakistan'da pamuk ve yün dokumacılığı, hazır giyim sanayi, deri ve deri mamulleri, çimento, sağlık ürünleri ve şeker, meşrubat gibi işlem görmüş gıda maddeleri Pakistan'ın temel endüstri malları arasında yer almaktadır. Ayrıca kimyasal madde üretimi de ülkede önemli bir gelişme göstermiştir.

GSYİH'nin Sektörel Dağılımı (%)*

	2006	2007	2008	2009	2010
Tarım	20,4	20,5	20,3	21,6	21,8
Sanayi	26,9	26,9	26,8	24,3	26,3
Hizmetler	52,8	52,6	52,9	54,2	54,6

*) Mali yıl 30 Haziran'da sona ermektedir.

Kaynak: The Economist Intelligence Unit, Pakistan Country Risk Service, January 2011

Ekonomi Politikaları

Pakistan makroekonomik olarak 2009 yılında bir önceki yıla göre daha istikrarlı bir görüntü vermiştir. 2008 yılı sonunda IMF ile yapılan anlaşma neticesinde alınan kredi bu durumun en büyük sebebidir. Pakistan'ın IMF ile stand-by anlaşmasının 3. gözden geçirme bölümü Kasım 2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir. IMF, Pakistan ekonomisinin daha istikrarlı bir yapıya kavuştuğunu kabul etmiştir fakat ekonomide hala risklerin varlığına da işaret etmiştir. Aralık 2009 sonunda 1,2 milyar dolarlık bir IMF fonu daha serbest bırakılmıştır.

Pakistan hükümetinin ekonomik istikrarı yakalama çabaları uluslararası piyasalardaki kriz ortamı ve bazı iç faktörler nedeniyle zorlukla yürümektedir. Bunun yanında IMF ile yapılan anlaşma neticesinde Pakistan Hükümetinin ve Pakistan Merkez Bankasının ekonomi politikalarındaki tek karar merci olma durumu ortadan kalkmıştır.

Ekonomik Performans

Pakistan ekonomisinin büyüme performansına dönemler itibarıyla bakıldığında, 1980'ler boyunca yıllık ortalama %6 olan oranın 90'ların ilk yarısında %5, ikinci yarısında ise %4 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Ekonominin ve ihracatın sadece pamuk-tekstil ve buğday üçlüsü olarak son derece dar bir tabana sıkışmış olması, ülke ekonomisini doğal olarak dış soklara ve dalgalanmaların etkilerine açık ve "kırılgan" bir hale getirmektedir. Kamu açıkları ve dış açıklar gibi makroekonomik dengesizlikler de istikrarlı ve yüksek büyüme oranlarının önündeki en ciddi engeller olarak durmaktadır.

İmalat sanayi ise, 11 Eylül 2001 saldırısından sonra geniş çaplı bir bunalıma girmekle birlikte, hemen ertesinde lağvedilen Amerikan yaptırımları ve sektöre açılan yeni krediler sayesinde toparlanma yoluna girmiştir. Bu alandaki en büyük sorun, Hindistan ile girilen siyasi ve askeri gerginlik olmaktadır. Gerginlik, bu bölgede (Afganistan ve terör eylemleri sorunlarının ön plana çıkması nedeniyle) ikinci plana düşmüş gibi görünmesine karşın, sürekli bir "potansiyel rahatsızlık kaynağı" olarak ortada durmakta ve ekonomik performansın üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır.

Pakistan'ın kalkınma programlarının uygulanmasında, uluslararası finans kuruluşları önemli rol oynamaktadır. IMF ile çeşitli anlaşmalar ve stand-by düzenlemeleri yapılmaktadır.

IMF'in Pakistan'a sağladığı "standby" kredileri, likidite sıkışıklığına önemli bir rahatlama getirmiştir. Bu kredilerin Pakistan ekonomisine sağladığı diğer önemli dolaylı katkı ise, Dünya Bankası, Asya Kalkınma Bankası gibi uluslararası finansal kuruluşlar ile diğer uluslararası ve ulusal kredi kuruluşlarının ve uluslararası yatırımcıların Pakistan'ın mali güvenilirliği konusundaki tereddütlerini bir ölçüde gidermiş olmasıdır. Bu çerçevede, sözkonusu uluslararası finans kuruluşları Pakistan'a yönelik kredi hatlarını hayata geçirmeye başlamışlardır.

Pakistan uzun yıllardır iç siyasi ihtilaflara maruz kalan, yabancı yatırımları düşük düzeyde olan ve sanayi ürünleri ihracatı gittikçe azalan bir ülkedir. Bütçe açığı, yüksek enflasyon oranı ve yetersiz döviz rezervleri hükümeti 2008 yılı Kasım ayında IMF ile bir Standby Anlaşması yapmaya zorlamıştır. Ülkede 2004-2007 yılları arasında ciddi seviyede elektrik sıkıntısına rağmen sanayi ve hizmet sektörlerinin katkısı ile GSYİH büyüme oranı %6-8 aralığında seyretmiştir. 2001 yılından itibaren fakirlik %10 oranında azalmış ve hükümet kalkınma harcamalarını düzenli olarak artırmıştır. Kronik bir sorun olan

düşük vergi toplama ve yüksek harcamalar yüzünden 2008 yılında cari açık hükümetin hedefi olan GSYİH'nin %4'ü oranını aşmıştır. Enflasyon kamuda en fazla duyarlılık oluşturan konulardan biridir. Enflasyon oranı 2007 yılında %8,8 iken 2008'de temel olarak dünya petrol ve emtia fiyatlarının yükselmesi sebebiyle %24 oranına çıkmıştır. 2009 yılında ise enflasyon %10,5 düzeyine gerilemiştir. Pakistan Rupisi siyasi ve ekonomik istikrarsızlık yüzünden önemli oranda değer kaybetmiştir.

Sektörler

Tarım ve Hayvancılık

Pakistan ekonomisinde tarım sektörü en önemli sektör konumundadır. GSYİH'nin yaklaşık %21'i tarımdan sağlanmakta, ayrıca işgücünün de yaklaşık yarısı tarım sektöründe istihdam edilmektedir. Tarım ülkenin işlenmiş tarım ve sanayi sektörlerine hammadde sağlamak ve ayrıca döviz girdisine önemli katkılar sağlamaktadır.

Ülkenin tarım sektörü, özellikle pamuk üretiminin doğal afetler (kuraklık, sel) ve bitki hastalıkları gibi sebeplerle zarar görmesinden dolayı genel ekonomiye kıyasla daha büyük oranda dalgalanmalara maruz kalmaktadır. Önceki yıllarda ülke, tarım sektörünün %50'sini oluşturan hayvancılık politikaları üzerinde yoğunlaşmakla birlikte; tarımın ekonomide göreceli öneminin giderek azalması ile durum değişmiştir.

Nüfusun yaklaşık üçte ikisi kırsal bölgelerde, doğrudan ya da dolaylı olarak tarıma bağlı olarak yaşamaktadır. 1970'lerde ortalama çiftlik büyüklüğü 52600 m² iken bu büyüklük 2000 yılında 28300 m² olarak gerçekleşmiştir. Pakistan'da toprak reformu gerçekleştirilmediğinden, ekilebilir alanların yarısından daha azı küçük çiftlikler tarafından işletilmekte, diğer ekilebilir alanlar ise; sayıları daha az olan büyük toprak sahipleri tarafından işletilmektedir. Büyük toprak sahipleri ülkede ekilebilir arazilerin %60'ını ve sulama sisteminin büyük kısmını kontrolleri altında bulundurmakta, ancak verimlilik konusunda küçük işletmelerin çok gerisinde yer almaktadırlar.

Bununla beraber tarım sektörü, ülkede yaşanan çeşitli sorunların yanı sıra sanayi ve hizmet sektörlerine nazaran önemini göreceli olarak azalması sonucunda zarar görmüştür. En çok yetiştirilen ürünler hububat, nohut, pamuk, şeker kamışı ve pirinç olup, daha az miktarlarda ise yağlı tohumlar, diğer bakliyat çeşitleri, patates, soğan, biber ve sarımsaktır. Pakistan dünyanın dördüncü büyük pamuk üreticisi ve tüketicisi konumunda olup; pamuk ülkenin tekstil sanayine önemli bir girdi sağlamaktadır.

Pamuk, pirinç ve şeker kamışı Mayıs - Kasım arası ("kharif") dönemleri arasında yetişmekte iken buğday ve yağlı tohumlar Kasım - Mayıs ("rabi") döneminde yetişmektedir. Tarımsal gelirin yaklaşık yarısı hayvancılık faaliyetlerinden elde edilmektedir.

Sulama altyapısı yetersizdir ve ekilebilir alanların büyük kısmında tarım yapılamamaktadır. Su kaynaklarının dağıtım ve kullanımı da verimli olarak yapılamamaktadır. Tarım ürünleri için kamunun açıkladığı fiyat düzeyi özellikle önemli ürünlerde kaçakçılığı artmaktadır. Afganistan ve Hindistan gibi tahıl fiyatlarının yüksek olduğu ülkelere yapılan kaçakçılık gıda fiyatlarında yüksek enflasyon oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Tarımsal alanda kendi kendine yeterlilik hükümetlerin öncelikli hedefi olarak yer almaktadır.

Erozyon sebebiyle tarım arazilerinin yaklaşık üçte biri çok düşük verimliliğe sahiptir. Ayrıca kısa dönemde maksimum kazanç elde etmek amacıyla toprağa uygun olmayan ürün eken çiftçiler de tarım arazilerine zarar vermektedir.

Uygulanan tarımsal politikalarda nüfus artışından daha yüksek bir tarımsal büyüme hedeflenmekte olup, bu çerçevede önümüzdeki dönemde biyoteknolojik olanaklar, daha etkin sulama yönetimi ve tarımsal alanda çeşitli ar-ge faaliyetlerinin artırılması öngörülmektedir.

Sanayi

1947 yılında bağımsızlığını kazanmadan önce Pakistan, temelde pamuk da dahil olmak üzere çeşitli sanayi hammaddeleri üreten ve İngiliz Hindistan'ı için geçiş merkezi görevi yerine getiren sınırlı bir sanayi yapısına sahipti. Bağımsızlık sonrasındaki 20 yıl boyunca sanayi sektörü yaklaşık ortalama %9 oranında büyümüştür. Bununla beraber 1970'lerde büyük ölçekli millileştirme politikası sebebiyle yatırımlar azalmış ve bu oran %3'ün altına düşmüştür. Sanayideki büyüme oranı 1980'lerde %8,2'ye yükselmiş ancak 1990'larda tekrar düşüş yaşanmıştır.

Sanayi üretimi son yıllarda toparlanmıştır. Devlet tarafından destek verilen iplik dokuma, şeker rafineçiliği gibi bazı sektörler gelişme göstermiştir. Sanayinin ihracata katkısı giderek artış göstermektedir.

AB ve ABD'nin tekstil kotalarını artırımları ile 2002-2003 yıllarında sanayi üretiminde büyük bir sıçrama yaşanmıştır. 2004-2005 yıllarında büyük ölçekli üretimin toplam içindeki payı %69,5'e ve GSYİH içindeki payı %12,7'ye yükselmiş, sektördeki büyüme oranı %18 ile %12'lik hedefi geçerek son 30 yıldaki en büyük ikinci büyüme oranına ulaşmıştır. DTÖ'nün 2004 yılı sonunda tekstil kotalarını kaldırması sonrasında Pakistan'ın tekstil sektörü ciddi rekabetle karşı karşıya kalmış, ülkedeki büyük ölçekli üretim artışı 2006-2007'de %8,8'e, 2007-2008'de ise %5,4'e düşmüştür.

Peşpeşe gelen nukümetler sanayi üretimini çeşitlendirme ve katma değeri yüksek ürünlerin üretimi konusunda teşvik edici politikalar uygulamış ve sektördeki sermaye birikimini artırmışlardır. Bununla beraber ortaya çıkan rakamlar yetersizdir. Denizaşırı yatırımcıları ülkeye çekmek amacıyla yapılan son reformlara rağmen, nitelikli işgücü eksikliği, yetersiz fiziki altyapı, kamuda yaygın yolsuzluklar, teoride ve pratikte büyük farklar barındıran politikalar, siyasi istikrarsızlık ve artan terörist saldırıları gibi dezavantajlar teşviklerin etkisini sınırlandırmaktadır.

Yabancı yatırımlar 2005-2006 yıllarında 3,4 milyar dolar iken 2006-2007 yıllarında 5,3 milyar dolara yükselmiştir. Politik belirsizlik ve özelleştirme sürecinin yavaşlaması sonucunda doğrudan yabancı sermaye yatırımları 2007-2008 yıllarında azalmış, portföy yatırımlarında da ülke dışına çıkış gözlenmiştir.

Kamuya ait üretim birimlerinin özelleştirmesi 1991 yılından bu yana sürmektedir. Ülkedeki en büyük özelleştirme 2005 yılında Pakistan Telekom Şirketinin (PTCL) %26 hissesinin BAE kökenli Etisalat firmasına satılması ile gerçekleşmiştir.

Madencilik

Ülkenin en önemli maden kaynakları Belucistan Bölgesindeki Saindak'ta bulunmaktadır. Saindak'ta altın ve bakır üretimi mevcuttur. Bölgede maden çıkarma imtiyazı, 2002 yılında 10 yıl için bir Çin firmasına verilmiştir. Saindak ihrac-ışleme bölgesi 520 hektarlık alanı kapsamakta ve burada yılda 20 bin ton bakır üretimi yapılmaktadır. Pakistan hükümeti, madenleri geliştirmek ve sektördeki üretimi artırmak için çeşitli teşvikler getirmek amacıyla Çin ile çok sayıda ortak yatırım oluşturmuştur.

İnşaat

Hükümet inşaat sektörünü canlandırmak için çeşitli girişimlerde bulunmaktadır. 2005 yılında meydana gelen deprem sonrası hasar gören yerlerin yeniden inşaaı için kamu harcamalarının artırılması ve Afganistan'daki yeniden yapılanma süreci sektörün son yıllarda büyümesinde önemli rol oynamıştır. Yeni konut politikası ile ülkenin 4-5 milyon olarak hesaplanan konut açığını kapatmayı hedeflemektedir ve halihazırda yılda 300 bin adet konut inşa edilmektedir. Konut sektöründeki yaşanan hızlı büyüme gayri menkul piyasasına yabancı kaynak akışı ve piyasadaki spekülasyonlar ile daha da hızlanmaktadır. Nüfusun, güvenliğin zayıf olduğu sınır bölgelerinden büyük şehirlere doğru kayması da bu eğilimi desteklemektedir.

Hükümet son yıllarda konut ve inşaat sektörünü geliştirmek için mortgage finansmanını destek ve inşaat girdilerinde vergi indirimi gibi çeşitli teşvikler geliştirmiştir. Boyadaki gümrük vergileri kaldırılmış, konut yapımında kullanılan malzeme ve ithal makinelerin vergileri de azaltılmıştır. Hükümet bankaları inşaat sektörüne daha fazla kredi vermeleri için teşvik etmektedir. Ayrıca emlak ve arazi sahipliği ile ilgili kapsamlı bir veri tabanı kurularak işlemlerin daha şeffaf ve güvenli yapılması sağlanmıştır.

Hükümet enerji temini ile kara ve demir yollarının ıslahı konusuna da önem vermektedir. Önceki hükümet büyük yol projeleri ile ana otobanların ve Karacı geçişinin geliştirilmesine odaklanmıştı. Mevcut hükümet de bu projelere devam ederken aynı zamanda taşra yolları ile ilgilenmekle birlikte mali belirsizlikler yüzünden harcamaları azaltmaya çalışmaktadır.

Ulaştırma ve Telekomünikasyon Altyapısı

Ulaştırma İstatistikleri

	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07
Demiryolu					
Yolcu sayısı (milyon)	72,4	75,7	78,2	81,4	83,8
Yük miktarı (milyon ton)	6,18	6,14	6,43	6,03	6,40
Ray uzunluğu (km)	7 791	7 791	7 791	7 791	7 791
Karayolu ^a					
Kayıtlı araç; yıl-sonu (milyon) ^a	5 132	5 396	5 479	5 702	5 988
Otomobil-Jeep (1000)	1 293	1 301	1 322	1 375	1 444
Kamyon (1000)	179	181	184	191	201
Otobüs (1000)	163	163	166	173	181
Taksi (1000)	84	84	86	89	93
Motosiklet (1000)	2 567	2 805	2 849	2 965	3 113
Karayolu uzunluğu (1000km)	252,2	256,1	258,3	259,0	n/a
Havayolu					
Yolcu sayısı (1000)	4 391	4 796	5 132	5 828	5 732

Doluluk oranı (%)	69,3	69,8	67	69,4	68,5
Uçak sayısı	43	42	42	42	n/a
Denizyolu					
İhracat (1000ton) ^b	6 273	6 081	6 515	6 697	n/a
İthalat (1000ton) ^b	19 609	21 732	22 100	25 573	n/a
Araç sayısı ^c	13	14	14	15	n/a
Tonaj (1000)	229,6	469,9	570,5	636,2	n/a

Kaynak: The Economist Intelligence Unit Pakistan Country Profile 2008

a Takvim yılları. b Karaçi limanı yoluyla. c Pakistan Milli Denizcilik Şirketi

Demiryolları

Karayolu ile yük taşımacılığındaki artışın sebeplerinden biri de Pakistan Demiryollarının göreceli olarak daha yavaş büyümesidir. Ülkenin toplam demiryolu uzunluğu 7 791 km'dir ve 1988 yılından bu yana yeni demiryolu inşa edilmemiştir. Demiryolu ile yük taşımacılığı 2006/07 döneminde küçük oranda bir artış göstermiş, fakat 1990'ların sonundaki rakamın altında kalmıştır. Demiryolu yük taşımacılığı karayolu taşımacılığına göre oldukça zayıf kalmaktadır. Eski hükümet tarafından açıklanan Pakistan ve Çin'i birbirine bağlayacak demiryolu inşa planında hiçbir ilerleme bulunmamaktadır. Hesaplanan maliyetlere göre bu projenin kısa vadede hayata geçirilmesi muhtemel gözükmemektedir.

Karayolları

Pakistan'ın karayolu ağının toplam uzunluğu 2008 yılı Haziran ayı itibarıyla 264 853 km olup, bu yolların %60'ını stabilize yollar oluşturmaktadır. Yüksek kalitedeki karayollarının toplam uzunluğu 1995/96 döneminde 126 000 km iken, 2007/08 döneminde 180 000 km'ye yükselmiştir. Yük taşımacılığının %96'sı karayolları ile yapılmaktadır. 2006/07 döneminde ülkedeki otobanların uzunluğu 10 849 km'dir. Otobanlar toplam karayollarının %4,2'sini oluşturmalarına rağmen karayolu trafiğinin %90'ını taşımaktadırlar. 1999 yılında merkezi hükümet, daha önce bölgesel yönetimlerin kontrolünde olan otobanları, bunları paralı olarak işletebilecek gruplara kiralayabilmek amacıyla kendi kontrolüne almıştır. Karaçi-Haydarabad otobanı ve Lahor-Rawalpindi karayollarının kontrolü askeri emeklilik fonlarını yöneten Fauji adlı kuruluşa verilmiştir.

Hükümet ulaştırma sektörünü özel sektöre açmıştır. Bununla beraber verilen teşviklerin yetersizliği ya da bürokratik engeller gibi sebepler problem yaratmaktadır.

Bankacılık

Finansal hizmetler 1990'lı yılların ilk yarısında serbestleştirilmiştir. Bazı yeni bankalar lisans almış, döviz kontrolleri kaldırılmış, para ve kredi politikaları daha piyasa odaklı hale getirilmiştir. Daha önceki dönemde kamu bankaları rekabetçi olmaları ve portföylerini özenli bir şekilde yönetmeleri konusunda fazla teşvik görmemiş, politik baskılar verimsizliğe ve yüksek faiz oranları kredilerin azalmasına yol açmıştır. Sektörde özelleştirmenin başlaması ile bu durum temelden değişmiştir. Aktif pazarlama ve artan talep bankaların kredi verme oranlarını hızla artırmıştır. Kredilere en fazla talep ağırlıklı olarak tekstil sektöründen olmak üzere kurumsal müşterilerden gelmektedir. Tekstil sektörü 1999-2005 yılları arasında teçhizatlarının modernizasyonu için 4 milyar dolar tutarında yatırım yapmıştır. Ticaretin finansmanı da kurumsal kredilerde önemli yer tutmaktadır. Bu konuda en önemli sektörlerden biri pamuk ticaretidir. Özellikle pamuk üretiminin düşük olduğu yıllarda kredi talebi artmaktadır.

Son yıllarda tüketici kredileri de önem kazanmaktadır. Ancak bu eğilimin sürmesi mevcut ekonomik sıkıntı ve belirsizliklerin son bulmasına bağlıdır.

Ülkede İslami bankacılık da oldukça yaygındır ve batı tarzı ve İslami bankacılığın birlikte var olmaya devam etmesi beklenmektedir.

Diğer Hizmetler

Pakistan'ın hizmetler sektörü gelişen finans hizmetleri ve bilişim teknolojileri (IT) hizmetleri sayesinde hızla büyümektedir. Bununla beraber sektörün büyük bir kısmı verimsiz iç piyasaya dayanmaktadır. Ülke hizmetler sektörünün pek çok alt kolunda kronik olarak zayıftır. Yurtdışındaki Pakistanlıların aile üyelerini ziyaretleri dışında ülkeye fazla turist gelmemektedir. Pakistan giderek küçülen deniz filosu yüzünden taşımacılık konusunda sıkıntı içindedir. Deniz taşımacılığında kamu firmalarının imtiyazlı rolü yüzünden hükümet sektörün büyümesi konusunda yeterli çabayı göstermemektedir. Ülkede perakende sektörü gelişmemiş durumdadır.

Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Doğrudan Yabancı Yatırımların Görünümü

Pakistan yabancı yatırımlar konusunda liberal bir politika izlemeye devam etmektedir. Bu durumun sebepleri IMF gibi uluslararası örgütlerin etkisi ve politik istikrarsızlık ve yüksek terörist saldırı riski yüzünden yatırımcıların tedirgin olmasıdır. Ülkede yatırım konusunda az sayıda sınırlama mevcutken pek çok sektör için cömert teşvikler sağlanmaktadır. 2007/08 döneminde ülkeye gelen 5 milyar dolar civarındaki yabancı yatırımın küçük bir bölümü portföy yatırımdır. 2008/09 döneminde portföy yatırımlarında yaklaşık 500 milyon dolar tutarında yurtdışına çıkış kaydedilmiştir. Aynı dönemde doğrudan yabancı yatırımlar ülkedeki politik istikrarsızlığa rağmen 3,7 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Ülkedeki en önemli yabancı yatırımcı ülke ABD'dir. ABD portföy yatırımlarında da 280 milyon dolar ile ilk sırada yer almaktadır. Ülkede önemli özelleştirmelerin hızla yapılmaması ve güvenlik konusundaki problemler yabancı yatırımların önündeki en büyük engeldir.

Çin Pakistan'daki en önemli yatırımcılardan biri olmaya devam etmektedir. Çin'in yatırımlarının çoğunluğu altyapı projelerine yöneliktir. Batılı yatırımcılar gibi Çin'de güvenlik konusu ile ilgilidir. Ortadoğu ülkeleri de özelleştirme projeleri devam ettiği sürece önemli yatırımcılardan olmaya devam edecektir. Çok sayıda nakit zengini Körfez kökenli firma ülkede büyük yatırım projeleri ile ilgilidir.

Hükümet yeni Gwadar limanında bir endüstri bölgesi kurmayı planlamaktadır. Bu bölge yeni bir havalimanı ve karayolu bağlantıları ile Ortaasya ve Çin'e yönelik olacaktır.

Enerji sektörü özellikle Pakistan'ın kronik enerji darboğazı yüzünden yabancı yatırımcılar için gelecek vadeden bir alandır. Pakistan'ı İran ve Hindistan'a bağlayacak boru hattı projesi Hindistan'ın Pakistan güvenlik durumu hakkındaki endişelerinden dolayı askıya alınmıştır. Ancak hattın İran - Pakistan arasındaki kısmı için görüşmeler ilerlemektedir.

Yabancı Yatırımlar (Milyon \$, mali yıl 30 Haziran'da sona erer)

Yıllar	Yeni Yatırımlar	Özelleştirme Gelirleri	Toplam Doğrudan Yabancı Yatırım	Özel Portföy Yatırımları
2001-02	357	128	485,0	-10
2002-03	622	176	798,0	22
2003-04	750	199	949,0	-28
2004-05	1.161	363	1.524,0	153
2005-06	1.981	1.540	3.521,0	351
2006-07	4.873,2	266,4	5.139,6	1.820
2007-08	5.276,6	133,2	5.409,8	19,3
2008-09	3.719,9	-	3.719,9	-510,3
2009-10	2.150,8	-	2.150,8	587,9
2010-11 (Tem-Ara)	828,5	-	828,5	-
Toplam	21.720	2.805,6	24.252,6	2.404,9

Kaynak: Pakistan Yatırım Kurulu

Ülkeler İtibarı ile Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Ülkeler İtibarıyla Yatırımlar (Milyon \$, mali yıl 30 Haziran'da sona erer)

Ülke	2006-07	2007-08	2008-09	2009-10	2009-10 (Tem-Ara)	2010-11 (Tem-Ara)
ABD	913,1	1.309,3	869,9	468,3	204,3	151,2
İngiltere	860,1	460,2	263,4	294,6	106,1	121,6
BAE	661,5	589,2	178,1	242,7	90,3	146,1
Japonya	64,4	131,2	74,3	26,8	8,4	0,3
Hong Kong	32,6	339,8	156,1	9,9	(57,2)	89,1
İsviçre	174,7	169,3	227,3	170,6	39,8	18,6
S.Arabistan	103,5	46,2	(92,3)	(133,8)	27,9	5,6
Almanya	78,9	69,6	76,9	53,0	28,1	7,8
Güney Kore	1,5	1,2	2,3	2,3	1,4	1,1
Norveç	25,1	274,9	101,1	0,4	0,6	0,4
Çin	712,0	13,7	(101,4)	(3,6)	(7,0)	4,2
Diğer	1.512,2	2.005,2	1.964,2	1.019,6	526,2	282,5

Toplam	5.139,6	5.409,8	3.719,9	2.150,8	968,9	828,5
Özelleştirme Gelirleri	266,4	133,2	-	-	-	-

Kaynak: Pakistan Yatırım Kurulu

Sektörler İtibarı ile Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Sektörler İtibarıyla Yatırımlar (Milyon \$, mali yıl 30 Haziran'da sona erer)

Sektör	2006-07	2007-08	2008-09	2009-10	2009-10 (Tem-Ara)	2010-11 (Tem-Ara)
Petrol-gaz	545,1	634,8	775,0	740,6	255,0	269,0
Finans	930,3	1.864,9	707,4	163,0	83,5	105,6
Tekstil	59,4	30,1	36,9	27,8	12,4	12,8
Ticaret	172,1	175,9	166,6	117,0	41,3	25,1
İnşaat	157,1	89,0	93,4	101,6	57,7	26,7
Enerji	193,4	70,3	130,6	(120,6)	77,8	49,5
Kimyasallar	46,1	79,3	74,3	112,1	67,9	12,8
Ulaştırma	30,2	74,2	93,2	132,0	54,8	48,2
İletişim (BT-Telekom)	1.898,7	1.626,8	879,1	291,0	84,1	90,3
Diğer	1.107,2	764,5	763,4	586,3	234,4	188,5
Toplam	5.139,6	5.409,8	3.719,9	2.150,8	968,9	828,5
Özelleştirme Gelirleri	266,4	133,2	-	-	-	-

Kaynak: Pakistan Yatırım Kurulu

Ülkedeki Serbest Bölgeler (Özel Ekonomik Bölgeler)

Pakistan, kümeleşmiş sanayi (Industrial Clusters) bölgelerini korumaya ve geliştirmeye önem vermektedir. Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Örgütü-UNIDO ile işbirliği içerisinde bu bölgelerin geliştirilmesine önem verilmektedir. Gujrat Elektrikli Fan üretiminde, Vezirabad mutfak eşyaları-çatal-kaşık takımları üretiminde, Lahor dokuma kumaş üretiminde, Karaçi'nin Korangi bölgesi deri üretiminde ve Karaçi değerli taş ve mücevher üretiminde küme oluşturmuşlardır.

Bunlara ilave olarak yeni bölgeler oluşturulması planlanmaktadır. Bu bölgelerin alt yapısı ilgili şehir ve sektörler tarafından tesis edilecektir. Bölgelerin kapsamında eğitim faaliyetleri, laboratuvar hizmetleri, test etme faaliyetleri, girdiler için ortak depolama faaliyetleri, aksesuarlar ve tamamlayıcı ürünlerin üretimi ve verimli olduğu yerlerde ortak pazarlama yapma faaliyetleri de yapılacaktır.

Ülkede İş Kurma Mevzuatı

Pakistan'da bir iş adi şirket, ortaklık, limited ya da anonim şirket olarak kurulabilir. Yabancı yatırımcılar genellikle 1984 şirketler yasasına göre limited şirket olarak yatırımlarını başlatmaktadır. Yabancı yatırımcılar Pakistan Menkul Değerler ve Döviz Komisyonu'na (SECP) tescil olmalıdır. Şirket tescil ofisleri tüm eyalet başkentlerinde ve aynı zamanda İslamabad ve Multan'da bulunmaktadır. Yeni kurulan şirketler aynı zamanda kullanılacak şirket isminin kural dışı olmadığına ve daha önceden başka bir şirket tarafından alınmamış bir isim olduğuna dair SECP'den onay almak zorundadır.

Menkul değer satışı yoluyla halka açılma ya da sermaye artırma niyetinde olan şirketler Sermaye İşlemleri Denetmenliği'nden (CCI) izin almalıdırlar. Bu formaliteler yerine getirildikten sonra firmalar ihtiyaçlarına göre aşağıdaki kurumlara başvurmalıdır:

Elektrik: Karaçi Bölgesi için Karaçi Elektrik Tedarik Şirketi (KESC), ülkenin kalan bölümleri için Su ve Enerji Geliştirme Kurumu (WAPDA)

Doğalgaz : Pencap ve Kuzeybatı Sınır Bölgesi için Sui Kuzey Gaz Boruhatları Şirketi, Sindh ve Belucistan için Sui Güney Gaz Şirketi

Telefon, Faks : Pakistan Telekomünikasyon Şirketi

Cep telefonu : Mobilink, Ufone, Instaphone, Paktel, Warid ve Telenor

Su : Yerel kamu idareleri

On kişiden fazla işçi çalıştıracak imalat şirketleri yerel sanayi başdenetçisinden onay almalıdır.

Ulusal vergi numarası almak için şirketler Gelir İdaresinin gelir vergisi dairesine kaydolmalıdır.

Yabancı şirketler kuruluşundan itibaren 30 gün içerisinde Maliye Bakanlığının Ortak Girişim Tescil Dairesine aşağıdaki dokümanları iletmelidir:

- Şirket kuruluş sözleşmesi veya tüzüğünün onaylı kopyası
- Şirketin tescilli ofisinin ya da yurtdışındaki ofisinin tam adresi
- Şirket CEO'sunun ve yönetim kurulu üyelerinin isimleri
- Şirket adına resmi işlerde temsil yetkisine sahip Pakistan'da ikamet eden kişilerin isim ve adresleri

Pakistan'da şirket kurmak için detaylı bilgilere aşağıdaki web sitelerinden ulaşılabilir:
www.secp.gov.pk/organization/CRO.htm
www.pakboi.gov.pk

Şirket Birleşmeleri ve Marka Satınalmalar

Pakistan'daki şirket birleşmeleri ve satın almalar hakkında detaylı bilgiye http://www.pakboi.gov.pk/joinventure_opp.htm adresinden ulaşılabilir.

► Dış Ticaret

Genel Durum

2001 yılından beri dünya ticaretindeki genişlemelere paralel olarak Pakistan'ın hem ihracatı hem de ithalatı sürekli artış göstermiştir. Bunun sonucunda 2001 yılında 9,1 milyar dolar olan ihracatı 2009 yılında 18,3 milyar dolara, 9,7 milyar dolar olan ithalatı da 28,5 milyar dolara yükselmiştir. Pakistan dış ticaret dengesi sürekli olarak açık veren ülkelerden biridir. 2009 yılında dış ticaret açığı 15,2 milyar dolara ulaşmıştır.

Ülkenin Dış Ticareti

Dış Ticarete Genel Durum (milyon \$)

	2005a	2006a	2007a	2008a	2009a	2010b	2011b
İhracat (FOB)	15.433	17.049	18.188	21.214	18.329	21.117	23.354
İthalat (FOB)	21.773	26.696	28.775	38.216	28.526	32.069	36.444
Dış Ticaret Hacmi	37.206	43.745	46.963	59.430	46.855	53.186	59.798
Dış Ticaret Dengesi	-6.340	-9.647	-10.587	-17.002	-15.197	-10.952	-13.090

a) Gerçekleşen b) EIU tahmini

Kaynak: The Economist Intelligence Unit, Pakistan Country Report January 2011

2008 yılı sonunda başlayan küresel ekonomik kriz Pakistan'ı da ciddi bir şekilde etkilemiş ve hükümeti acil önlemler almaya yöneltmiştir. 2008 yılı sonunda IMF ile yapılan acil mali yardım anlaşması Pakistan'ın olası bir ödemeler dengesi krizinin önüne geçmiştir. Bu programa göre Pakistan iç talebi kısmak için geleneksel bir tasarruf planına uymak zorunda kalmıştır. Bu plan neticesinde Pakistan'ın ithalatı 2009 yılında hızla azalmış, 2008 yılında 17 milyar dolar olan dış ticaret açığı 2009 yılında 11 milyar dolara gerilemiştir. 2010-11 döneminde ithalatının güçlü ekonomik gelişme ve yüksek petrol fiyatları neticesinde yeniden artması beklenmektedir. Pakistan'ın ihracatını artırabilmesinin önünde yapısal engellerin bulunması nedeniyle ihracat artışının düşük seviyede gerçekleşmesi beklenmektedir. Bunun sonucunda dış ticaret açığının 2010 ve 2011 yıllarında yeniden genişleyerek yıllık ortalama 10-13 milyar dolar seviyelerine yükselmesi beklenmektedir. 2009 yılında 3,6 milyar dolar olarak gerçekleşen cari işlemler açığının 2010 ve 2011 yıllarında sırasıyla 1,8 ve 3,5 milyar dolar seviyelerinde olması beklenmektedir.

İhracatında Başlıca Ürünler

Ürün Grupları İtibariyle Pakistan'ın İhracatı (milyon Dolar)

GTİP ÜRÜN ADI	2007	2008	2009
6302 Yatak çarşafı, masa örtüleri, tuvalet, mutfak bezleri	2.575	2.540	2.382
1006 Pirinç	1.146	2.440	1.774
5205 Pamuk (dikış hariç) ipliği (ağırlık; =>%85 pamuk) (toptan)	1.390	1.190	1.288
2710 Petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar	968	1.149	710
6203 Erkek/erkek çocuk için takım, takım elbise, ceket vs	708	786	706
4203 Deri ve köseleden giyim eşyası, aksesuarları	667	743	552

5209 Pamuk men (dokuma %85 < pamuklu 200g/m2 den fazla)	381	566	540
5208 Pamuk men (ağırlıkça %85 ve fazla pamuk m.kare 200gr)	657	765	538
2523 Çimento	232	571	529
7113 Kıymetli metaller ve kaplamalarından mücevherci eşyası	109	231	471
6105 Erkek/erkek çocuk için gömlek (örme)	607	569	466
5210 Pamuk men (dokuma %85 < pamuklu 200g/m2 den az)	537	683	362
6204 Kadın/kız çocuk için takım, takım elbise, ceket vs	327	335	303
6109 Tişört, fanila, diğer iç giyim eşyası (örme)	284	293	287
6307 Diğer hazır eşya (elbise patronları dahil)	304	320	271
9018 Tıp, cerrahi, dişçilik, veterinerlik alet ve cihazları	230	270	243
6115 Çorap; külotlu, kısa; uzun konçlu, soketler (örme)	203	244	238
6103 Erkek/erkek çocuk için takım elbise, takım, ceket, pantolon vs. (örme)	209	244	231
5513 Ağırlık; %85 >devamsız sentetik-pamuk dokuma < 170 gr/m2	248	211	208
5201 Pamuk (Kardesiz, Taranmamış)	47	117	172
5212 Pamuk Men (Diğerleri; M2<= 200gr.)	309	167	171
9506 Jimnastik, atletizm, diğer spor ve açık hava oyunları eşyası	210	224	170
3907 Poliasetaller, Diğer Polieterler, Epoksit-Alküd Reçineler vb (İlk Şekilde)	95	188	157
4113 Diğer Hayvanların Diğer Deri ve Köseleleri	184	202	136
5701 Dügümlü, Sarmalı Halılar, Yer Kaplamaları	219	186	130
0303 Balıklar (Dondurulmuş)	84	120	122
2207 Etil alkol, alkol derecesi >= 80% tağıyir edilmemiş alkollü içki	146	220	108
3004 Tedavide/Korunmada Kullanılmak Üzere Hazırlanan İlaçlar (Dozlandırılmış)	59	76	105
6303 Ayakkabı; Yüzü Deri, Tabanı Kauçuk, Plastik, Tabii, Suni vb Kösele	124	111	105
6403 Ayakkabı; Yüzü Deri, Tabanı Kauçuk, Plastik, Tabii, Suni vb Kösele	73	109	97
6104 Kadın/Kız Çocuk İçin Takım Elbise, Takım, Ceket, Pantolon vs. (Örme)	100	101	96
1516 Hayvansal ve Bitkisel Yağlar vb. Fraksiyonları	104	166	95
0804 Hurma, İncir, Avokado Ve Guava Armudu, Mango, Mangost (Taze/Kurutulmuş)	68	67	84
4107 Sığır ve Atların Dabaklanmış ve Hazırlanmış Deri ve Köselesi	38	98	79
2610 Krom Cevherleri ve Konsantreleri	91	161	76
6106 Kadın/Kız Çocuk İçin Bluz, Gömlek, Gömlek; Bluz (Örme)	93	106	75
9404 Somyalar, Şilte, Yatak, Yorgan, Yastık, Puf, Diz, Ayak Örtüleri Vb	22	43	71
5211 Pamuk Men (Dokuma, %85 >Pamuklu, Suni-Sentetik Karışık, 200g/M2 Den Ağır)	46	36	70
0805 Turuncgiller (Taze/Kurutulmuş)	34	49	69
1703 Şeker Ekstraksiyonundan/Rafinajından Elde Edilen Melaslar	25	91	65

Kaynak: ITC Trademap

İthalatında Başlıca Ürünler

Ürün Grupları İtibariyle Pakistan İthalatı (milyon Dolar)

GTİP ÜRÜN ADI	2007	2008	2009
2710 Petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar	4.126	7.167	5.103
2709 Ham petrol	3.664	5.892	3.133
1511 Palm yağı ve fraksiyonları (kimyasal olarak değiştirilmemiş)	1.147	1.676	1.246
8502 Elektrojen grupları, rotatif elektrik konvertisörleri	375	958	1.082
7204 Demir/çelik döküntü ve hurdaları, bunların külçeleri	554	587	645
8517 Telli telefon-telgraf için elektrikli cihazlar	63	1.517	597
5201 Pamuk (kardesiz, taranmamış)	885	1.164	480
2701 Taşkömürü; taşkömüründen elde edilen briketler, topak vb. katı yakıtlar	362	711	466

3105	Azot, fosfor ve potasyum gibi; iki/ucunun karışımları	594	411	433
8703	Otomobiller, diğer binek araçlar	677	530	410
3901	Etilen polimerleri (ilk şekillerde)	425	431	383
2902	Siklik hidrokarbonlar	428	463	378
3102	Azotlu mineral/kimyasal gübreler	41	263	360
3902	Etilen polimerleri (ilk şekillerde)	306	373	318
8479	Kendine özgü fonksiyonlu makine ve cihazlar	190	374	309
3004	Tedavide/korunmada kullanılmak üzere hazırlanan ilaçlar (dozlandırılmış)	214	252	298
1001	Buğday ve mahlut	90	1.623	282
8908	Sökülecek gemilerle, suda yüzen sökülecek diğer araçlar	51	77	281
1205	Rep/kolza tohumları	385	310	280
7210	Demir/Çelik Yassı Mamul, Kaplı, Sıvanmış (600mm. Den Geniş)	239	252	277
8414	Hava-vakum pompası, hava/gaz kompresörü, vantilatör, aspiratör	365	357	259
0713	Kuru Baklagiller (Kabuksuz) (Taneleri İkiye Ayrılmış)	204	197	254
5402	Sentetik Lif İpliği (Dikiş İpliği Hariç) (Toptan)	194	216	235
2905	Asiklik alkoller vb. halojenlenmiş, sulfolanmış, nitrolanmış/nitrozalanmış türevleri	332	382	233
7208	Demir/Çelik Sıcak Hadde Yassı Mamulleri-Genişlik 600mm. Fazla	206	168	229
0902	Çay	198	232	224
8419	Isı Değişikliği Yöntemi ile Maddeleri İşlemek İçin Cihazlar	110	169	222
2809	Difosfor pentaoksit; fosforik asit ve polifosforik asitler	98	486	199
8411	Turbojetler, Turbo-Propeller, Diğer Gaz Türbinleri	98	223	199
3002	İnsan ve Hayvan Kanı, Serum, Aşı, Toksin vb. Ürünler	132	154	194
1701	Kamış/pancar şekeri ve kimyaca saf sakkaroz (katı halde)	22	11	189
7209	Demir/Çelik Yassı Mamul, Soğuk Haddelenmiş Kaplanmış (600mm. Den Geniş)	167	220	189
8413	Sıvılar için pompalar, sıvı elevatörleri	76	127	154
8471	Otomatik bilgi işlem makineleri, üniteleri	234	190	153
5503	Sentetik devamsız lifler (işlem görmemiş)	93	129	150
9018	Tıp, cerrahi, dişçilik, veterinerlik alet ve cihazları	131	141	149
3204	Sentetik Organik Boyayıcı Maddeler	142	167	148
7304	Demir/Çelikten (Dökme Hariç)Dikişsiz Tüp, Boru, İçi Boş Profil	97	206	144
8481	Muslukçu, borucu eşyası-basınç düşürücü, termostatik valf dahil	73	129	140
3808	Haşarat öldürücü, dezenfekte edici, zararlıları yok edici kimyevi ürünler	91	102	139

Kaynak: ITC Trademap

Başlıca Ülkeler İtibarı ile Dış Ticareti

Başlıca Ülkeler İtibarı ile İhracat (Milyon Dolar)

Ülke	2007	2008	2009
ABD	3.853	3.654	3.221
Birleşik Arap Emirlikleri	2.115	2.010	1.539
Afganistan	838	1.448	1.374
Çin	614	727	998
İngiltere	967	1.000	943
Almanya	726	880	719
İtalya	683	702	555
Suudi Arabistan	296	441	426
Türkiye	446	471	407
İspanya	487	491	407

Belçika	361	428	396
Hollanda	453	560	393
Bangladeş	279	422	367
Hong Kong	608	461	355
Fransa	362	368	314
İran	146	426	252
Güney Kore	182	208	238
Hindistan	292	355	235
Sri Lanka	209	217	217
Güney Afrika	276	281	191
Kanada	195	188	175
Malezya	81	138	158
Katar	94	189	152
Kenya	97	118	151
Umman	96	293	149
Portekiz	169	146	124
Avustralya	125	141	118
Mısır	81	99	100
Tayvan	73	77	100
Japonya	124	156	98

Kaynak: ITC Trademap

Başlıca Ülkeler İtibarı ile İthalat (Milyon Dolar)

Ülke	2007	2008	2009
Çin	4.164	4.738	3.780
Suudi Arabistan	4.012	5.955	3.500
Birleşik Arap Emirlikleri	2.767	3.778	3.350
Kuveyt	1.853	3.444	1.804
ABD	2.608	2.062	1.800
Malezya	1.158	1.694	1.608
Japonya	1.655	1.724	1.289
Almanya	1.127	1.466	1.271
Hindistan	1.266	1.691	1.080
İran	437	738	956
İngiltere	694	868	781
İtalya	549	746	680
Endonezya	877	1.192	654
Güney Kore	637	707	627
Tayland	595	598	600
Avustralya	428	484	535
Singapur	476	822	504
Finlandiya	366	256	418
Kanada	430	598	403
Fransa	464	471	396
İsviçre	263	412	363

netnerianas	305	305	333
Rusya Federasyonu	295	584	322
Tayvan	358	356	300
Umman	100	101	268
Güney Afrika	288	295	266
Belçika	207	258	255
Ukrayna	203	340	240
Fas	126	507	230
İsveç	345	352	198

Kaynak: ITC Trademap

► Dış Ticaret Politikası ve Vergiler

Dış Ticaret Politikası

Gümrük duvarlarının indirilmesi ile tekstil sektörü rekabete açılmış ve daha verimli çalışmaya başlamıştır. Bunun yanında tekstil sektörünün haksız rekabetten korunması için de anti-damping gibi gerekli önlemler alınmıştır.

Pakistan, ihracatı temel alan bir büyüme modeli seçmiş olmasına ve bu çerçevede bugüne kadar çeşitli teşvik, fiyat ve döviz kuru politikaları uygulamasına rağmen, ihracat rakamları ödemeler dengesini rahatlatacak ve ülke kalkınmasında lokomotif etkisi yapacak seviyelere çıkarılamamıştır.

Pakistan'ın ihrac kalemleri ve ihrac pazarlarının sayısının düşük olması ihracatın önündeki en büyük risk olarak durmaktadır. Pakistan toplam ihracatının %60'dan fazlasını tekstil ürünleri oluştururken, ihracatın yaklaşık yarısı 6- 7 ülkeye gerçekleştirilmektedir.

İhracat Stratejisinin temel öğeleri:

- İş yapmanın maliyetinin azaltılması,
- Pazara girişinin hızlandırılması,
- Teknoloji ve emeğin niteliğinin artırılması,
- Sosyal, çevresel ve güvenlik esaslarına göre hareket etmek,
- İhracata yönelik yabancı yatırımları teşvik etmek,
- Bölgelere özel stratejiler geliştirmek,
- Ülke ve iş imajı geliştirmek,
- İhracatçıların kapasite geliştirmelerine yardım etmek,
- İhracatçıları teşvik etmek,
- Katma değer üretmek

İhracat Rejimi

Pakistan'da bazı malların ihracatı, üretimin az olması nedeniyle kısıtlanmaktadır. Pakistan Hükümeti bu tür mallar için bazı yasaklamalar ve lisans şartları koymuştur. İhracatı yasaklanan veya kısıtlanan ürünler şunlardır: Silah, yenilebilir yağ, post ve deri, kereste, madenler, süt ve süt ürünleri, antikalar ve insan iskeletleri. Canlı hayvan ve et ihracatı bazı dönemlerde İhracatı Geliştirme Bürosunun iznine bağlı olmaktadır. Yasak malların yurt dışına çıkışının engellenmesi için gümrük görevlileri tarafından bagaj kontrolleri yapılmaktadır.

Pakistan'da bazı ürünler sadece kamu sektörü tarafından ihraç edilebilmektedir. Bu ürünler arasında; petrol ürünleri, kok kömürü, soda ve kaya tuzu bulunmaktadır. Bunlara ek olarak, ihracattan kazanılan tüm döviz Pakistan Merkez Bankası'na teslim edilmelidir.

İthalat ve ihracat için şu belgeler gerekmektedir: yükleme faturası, faturalar, koli listesi, menşe şahadetnamesi, akreditif kopyası, ithalat ve ihracat lisansları ve sigorta sertifikaları.

İsrail'e her türlü ihracat yasaktır.

Tarifeler ve Diğer Vergiler

Pakistan'da ekonomide iyileştirme paketinin açılmasından sonra vergi oranlarında indirimlere gidildiği gözlenmiştir. "İthalat Rejimi Düzenlemesi" çerçevesinde ithalat üzerindeki ortalama tarifelerin zaman içinde daha da azalması beklenmektedir. Hammadde ve endüstriyel üretimde kullanılmak üzere ithal edilecek makinelerde bu oranın %10 olması planlanmaktadır. Daha spesifik mal ve/veya mal grupları üzerindeki tarife oranları ile ilgili bilgi edinmek isteyen ihracatçılarımız aşağıda yer alan Pakistan Gümrükleri'nin adresine başvurabilirler. (Pakistan Customs <http://www.cbr.gov.pk/newcu/>)

Pakistan Hükümeti, yukarıda belirtilen tarifelerin düşürülmesinden vergi gelirlerindeki düşüşü, şu anda

muaf olan ürünleri de tarife kapsamına alarak kapatmayı tasarlamaktadır.

Pakistan Hükümeti ticaret rejimini serbestleştirdiğinden beri tarifeleri düşürmüş, ithalat ve ihracat işlemlerini kolaylaştırmıştır. Pakistan artan ithalatına karşı ihracattan gelir elde etmeyi beklerken, tekstil ticaretinde kota sınırlamalarının kalkması ihracata yönelik bir tehdit olarak algılanmaktadır.

Pakistan ürünleri sınıflandırma ve tanımlamada Harmonize Sistemi kullanmaktadır. Gümrük vergileri ürünlerin değeri üzerinden alınmaktadır. Maksimum vergi oranları 1994 yılı Haziran ayında %92'den %70'e, 1995 yılı Haziran ayında %70'den %65'e ve 2002 yılında da %25'e indirilmiştir. Gümrük vergileri dışında satış vergisi (%15) ithal edilen ya da ülkede üretilen çeşitli ürünlerden alınmaktadır. Gümrük vergileri ve diğer vergiler Rupî üzerinden ödenebilmektedir. İhracatı teşvik için gümrük vergileri, satış vergisi ve gelir vergisinde indirimler uygulanmakta ve ihracatın finansmanı için destek verilmektedir.

Ülkede 2005 yılında otomobillerdeki gümrük vergileri %75-100 aralığından %50-75 aralığına indirilmiştir.

Yolcu beraberindeki şahsi eşya vergiden muaftır. Ancak bu ülkeyi ziyaret edenlerin ülke dahiline alkol ve alkollü içkiler sokmaları yasaktır. Üç aylık bir süreye kadar giriş yapan motorlu araçlardan da vergi alınmamaktadır. Antika hüviyetini haiz eşyanın Pakistan'dan ihracı özel izne tabidir.

Tarife Dışı Engeller

İthalat Yasakları

Pakistan'a bazı malların ithali yasaklanmıştır. İthal yasaklarının nedenleri arasında; malların dini açıdan ya da güvenlik nedeniyle sakıncalı olması, lüks tüketim maddeleri arasına girmesi, iç sanayiye korumak için yasaklanan mallar ve koruma kapsamındaki malların üretiminde kullanılan ara mallar olması gibi nedenler bulunmaktadır. Pakistan bu tür malların kontrolünü yasaklı listeden yapmaktadır.

Yasaklı liste şu maddeleri içermektedir: Arapça yazılı olmayan Kur'an çevirileri, üzerinde Kur'an ile ilgili kelime ve yazı olan ürünler, korku yayınları, müstehcen ve gayri-islami yayınlar, domuz ve domuz yan ürünleri, fişekler, tank ve silah araçları, kumar gereçleri, heykeller ve 100 yıldan eski antikalar. İsrail'den her türlü ithalat yasaktır.

Pakistan Hükümeti ithalat kanunları, ithalatı yasak olmayan malların geçici ithalatına bir banka garantisi olması kaydı ile izin vermektedir. Ödenmesi gereken ithalat giderleri ödenmelidir, ancak tekrar ihraç edildiğinde bu giderler geri alınmaktadır.

İthalat Lisansları

Pakistan Hükümeti İsrail dışındaki bütün ülkelerden ithalata izin vermektedir. Tüm ithalatçı firmaların "Pakistan Hükümeti İhracatı Geliştirme Bürosu"na kayıt yaptırmaları gerekmektedir. İthalatçılar aşağıda sıralanan şartları yerine getirmek zorundadırlar:

- Ticaret Bakanlığı'ndan ithalat maddeleri, yasaklı/kısıtlı mallar listesinden teyid edilmelidir.
- İthalat belgelerinde her ithal edilen mal için doğru armonize kod numarasının kayıtlı olması sağlanmalıdır.
- Sigara ve puro paketlerinin üzerinde hem Urduca hem de İngilizce "Sigara sağlığa zararlıdır" yazısı olmalıdır.

Ürün Standartları ile İlgili Uygulamalar

Genel olarak uluslararası standartlar Pakistan'da kabul görmektedir. Pakistan Standartlar ve Kalite Kontrol Kurumu (PSQCA); standartların hazırlanması ve uygulanması, tanıtımı, sistemin kontrolü, uluslararası standartlar organizasyonu ile işbirliği ve standardizasyonla ilgili bilgilerin yayınlanması konularında görevlidir.

Uluslararası ticarete ISO belgelerinin aranan bir döküman olması, Pakistan Hükümetini bu konuda çalışmalar yapmaya zorlamıştır. İhracatı Geliştirme Bürosu gazete ilanları ile ISO'nun önemini vurgulamakta ve firmaları konuyla ilgili seminerlere, konferanslara davet etmektedir. Hükümet ISO 9000 standardizasyonu için ücretsiz danışmanlık hizmeti vermeye başlamıştır. Danışmanlık hizmeti planlama, belgeleme, yorum ve sertifikasyonu kapsamaktadır.

🔄 Türkiye ile Ticaret

Genel Durum

Türkiye'nin Pakistan ile dış ticareti yıllara göre farklılık göstermektedir. Son yıllarda Pakistan ile ticarete sürekli artan oranda Türkiye'nin aleyhine bir dış ticaret açığı söz konusudur. İki ülke arasında ticaret hacmi 2010 yılında yaklaşık 1 milyar Dolara ulaşmıştır. Türkiye ile Pakistan arasındaki mevcut dış ticaret hacmi her iki ülkenin potansiyelini yansıtmaktan çok uzaktır.

Pakistan ile Yıllar İtibarıyla Dış Ticaretimiz (milyon dolar)

YIL	İHRACAT	İTHALAT	HACİM	DENGE
2002	57,4	117,6	175,1	-60,2
2003	70,4	192,0	262,4	-121,7
2004	86,4	240,7	327,1	-154,3
2005	187,6	315,5	503,0	-127,9
2006	129,6	379,6	509,2	-250,0
2007	157,0	531,6	688,7	-374,6
2008	155,1	586,2	741,3	-431,2
2009	163,2	619,2	782,4	-456,0
2010	248,1	749,8	997,9	-501,7

Kaynak: TÜİK Verileri

2000 yılına kadar zaman zaman lehimize seyreden ikili ticaret bu yıldan sonra aleyhimize dönmüş ve 2010 yılında bu ülke ile olan ticaretimiz yaklaşık 502 milyon Dolar açık vermiştir.

Türkiye'nin Pakistan'a İhracatında Başlıca Ürünler (milyon Dolar)

GTİP ÜRÜN ADI	2008	2009	2010
8805 Hava Taşıtlarını Fırlatma, İniş vb. Cihaz ve Tertibatı	1,1	0,0	27,1
2902 Siklik Hidrokarbonlar	0,0	9,7	10,0
9821 Zati Eşya	0,1	0,2	7,9
9406 Prefabrik Yapılar	1,1	4,2	7,5
4818 Tuvalet Kağıtları, Kağıt Havlu, Mendil, Kumaş, Masa Örtüsü vb.	0,7	4,2	6,5
2710 Petrol Yağları ve Bitümenli Minerallerden Elde Edilen Yağlar	11,1	5,1	6,3
3202 Debagatte Kullanılan Sentetik Organik, Anorganik Maddeler Müstahzarlar	4,1	3,8	5,6
5702 Dokunmuş Halılar, Yer Kaplamaları (Kilim, Sumak, Karaman vb.)	3,7	4,0	5,0
9301 Harp Silahları	0,0	0,0	4,9
1101 Buğday Unu/Mahlut Unu	0,0	0,0	4,7
6306 Vagon ve Mavna Örtüleri, Yelkenler, Dış Storlar, Tente, Çadır vb.	0,0	0,0	4,4
9831 Başka Yerde Belirtilmeyen Diğer Eşya	0,0	0,0	4,3
9302 Revolverler ve Tabancalar	1,6	2,4	4,3
4011 Kauçuktan Yeni Dış Lastikler	2,8	2,1	4,0
8409 İçten Yanmalı, Pistonlu Motorların Aksam-Parçaları	3,2	3,6	4,0
3917 Plastikten Tüpler, Borular, Hortumlar; Conta, Dirsek, Rakor vb.	6,6	5,4	3,9
5501 Sentetik Lif Demetleri	0,3	2,8	3,9
2926 Nitril Gruplu Bileşikler	0,0	0,0	3,8
1905 Ekmek, Pasta, Kek, Bisküvi vs. İle Boş İlaç Kapsülü Mühür Güllacı vs.	0,1	7,4	3,7
0404 Peynir Altı Suyu	2,9	1,1	3,5
3004 Tedavide/Korunmada Kullanılmak Üzere Hazırlanan İlaçlar (Dozlandırılmış)	0,3	0,4	3,4
8451 Dokuma Maddelerini Yıkama, Kurutma, Ütüleme Makine ve Cihazları	1,7	1,6	3,2
8483 Transmisyon Milleri, Kranklar, Yatak Kovanları, Dişliler, Çarklar	1,9	1,8	3,2
7213 Demir/Çelik Filmaşin (Sıcak Haddelenmiş, Rulo Halinde)	0,0	0,7	2,7
8708 Kara Taşıtları için Aksam, Parçaları	3,5	2,3	2,6
3809 Mensucat, Kağıt, Deri vb. İçin Boya, Finisaj Müstahzarları	1,2	1,8	2,5
6201 Erkek/Erkek Çocuk için Dış Giyim	0,3	0,1	2,5
3307 Traş Müstahzarları, Vücut Deodorantları, Tuvalet Müstahzarları	1,6	1,9	2,4
3906 Akrilik Polimerleri (İlk Şekilde)	1,4	2,6	2,2

8446	Dokuma Tezgahları (Makineleri)	0,2	1,3	2,1
1006	Pirinç	0,0	0,0	2,0
3808	Haşarat Öldürücü, Dezenfekte Edici, Zararlıları Yok Edici	0,8	1,2	2,0
6109	Tişört, Fanila, Diğer İç Giyim Eşyası (Örme)	0,1	0,2	2,0
2106	Tarifenin Başka Yerinde Yer Almayan Gıda Müstahzarları	0,2	0,1	2,0
7201	Dökme Demir (Pik) Aynalı Demir (Kütle, Blok vb. İlk Şekillerde)	0,4	3,0	2,0
2201	Sular (Tatlandırıcısız, Lezzetlendirilmemiş)	0,0	0,0	2,0
7013	Masa, Mutfak, Tuvalet, Ev Tezyinatı vb. için Cam Eşya	3,2	3,9	1,9
8438	Yiyecek/İçecek Sanayinde Kullanılan Makine ve Cihazlar	0,1	0,0	1,9
6301	Battaniyeler, Diz Battaniyeleri	0,0	0,0	1,9
8502	Elektrojen Grupları, Rotatif Elektrik Konvertisörleri	3,8	2,3	1,6
	Liste Toplamı	60,1	81,1	171,6
	Diğerleri	95	82,1	76,5
	TOPLAM	155,1	163,2	248,1

Kaynak: TÜİK Verileri

Türkiye'nin Pakistan'a en çok ihrac ettiği ürün grupları Hava taşıtları fırlatma, iniş takımları; siklik hidrokarbonlar; Prefabrik yapılar; Tuvalet kağıtları, İşlenmiş petrol; Deri kimyasalları ve dokuma halılar, yer kaplamalarıdır.

Türkiye'nin Pakistan'dan İthalatında Başlıca Ürünler (milyon Dolar)

GTİP ÜRÜN ADI	2008	2009	2010
5209 Pamuk Men (Dokuma %85 < Pamuklu 200g/M2 den fazla)	78,5	86,9	110,7
5208 Pamuk Men (Ağırlıkça %85 ve fazla Pamuk M.Kare 200gr)	107,7	109,9	104,6
3907 Poliasetaller, Diğer Polieterler, Epoksit-Alkid Reçineler vb. (İlk Şekilde)	23,0	24,8	83,5
4203 Deri ve Köseleden Giyim Eşyası, Aksesuarları	57,5	81,6	79,3
5211 Pamuk Men (Dokuma, %85 >Pamuklu, Suni-Sentetik Karışık, 200g/M2 den ağır)	45,9	64,7	74,3
2207 Etil Alkol, Alkol Derecesi >= 80% Tağyir Edilmemiş Alkollü İçki	28,7	29,5	37,4
6203 Erkek/Erkek Çocuk için Takım, Takım Elbise, Ceket vs.	22,0	28,2	30,7
5513 Ağarlık; %85 >Devamsız Sentetik-Pamuk Dokuma < 170 Gr/M2	39,8	30,4	26,2
5701 Düşümlü, Sarmalı Halılar, Yer Kaplamaları	31,7	20,6	25,9
5205 Pamuk (Dikiş Hariç) İpliği (Ağırlık; =>%85 Pamuk) (Toptan)	42,4	28,3	21,4
5509 Sentetik Devamsız Lifden İplik (Dikiş Hariç) (Toptan)	3,5	4,3	17,3
5514 Ağarlık; %85 >Devamsız Sentetik-Pamuk Dokuma 170g/M2 geçen	1,6	3,6	14,5
6204 Kadın/Kız Çocuk için Takım, Takım Elbise, Ceket vs.	13,9	9,6	12,0
2710 Petrol Yağları ve Bitümenli Minerallerden Elde Edilen Yağlar	0,0	0,0	10,1
3903 Stiren Polimerleri (İlk Şekillerde)	1,7	4,4	8,9
4107 Sığır ve Atların Dabaklanmış ve Hazırlanmış Deri ve Köselesi	5,5	4,3	8,8
6116 Eldiven (Örme)	7,8	3,0	8,6
5510 Suni Devamsız Lifden İplikler (Dikiş İpliği Hariç)	3,4	2,8	7,2
1006 Pirinç	3,1	10,3	6,8
4113 Diğer Hayvanların Diğer Deri ve Köseleleri	4,5	3,1	6,2
5201 Pamuk (Kardesiz, Taranmamış)	0,0	9,4	5,2
5206 Pamuk (Dikiş Hariç) İpliği (Ağırlık; >%85 Pamuk) (Toptan)	2,6	2,1	3,6
5515 Diğer Devamsız Sentetik Lifden Dokumalar	0,1	2,0	3,4
9506 Jimnastik, Atletizm, Diğer Spor ve Açık Hava Oyunları Eşyası	3,7	4,3	3,2
1207 Diğer Yağlı Tohumlar ve Meyveler	10,0	11,0	3,1

6302 Yatak Çarşafı, Masa Örtüleri, Tuvalet, Mutfak Bezleri	4,4	4,5	3,0
9018 Tıp, Cerrahi, Dişçilik, Veterinerlik Alet ve Cihazları	2,4	2,2	2,6
5407 Sentetik İplik, Monofil, Şeritlerle Dokumalar	2,8	3,0	2,3
3503 Jelatin, Jelatin Türevleri, Balık Tutkalı, Hayvansal Tutkallar	1,4	2,5	1,9
6109 Tişört, Fanila, Diğer İç Giyim Eşyası (Örme)	0,8	1,4	1,6
0504 Hayvan Bağırsak, Mesane ve Midesi (Taze/Soğutulmuş/Dondurulmuş vs.)	0,9	1,2	1,4
9609 Kurşun Kalemler, Renkli Kalemler, Kurşun Kalem İçleri, Tebeşir	1,1	1,1	1,4
3701 Fotoğrafçılıkta Kullanılan Hassas Hale Getirilmiş Boş Fotoğraf Levha ve Filmler	0,0	1,2	1,4
6110 Kazak, Süveter, Hırka, Yelek vb. Eşya (Örme)	1,5	1,1	1,2
2526 Tabii Steatit (Sabun Taşı) ve Talk	0,4	0,4	1,1
5605 Dokunabilir İpliklerden Metalize İplikler	1,2	0,8	0,9
6310 Paçavra, Sicim, Halat, İp; Bunlardan Kullanılmış Eşya	0,1	0,1	0,8
4112 Koyun ve Kuzuların Diğer Deri ve Köseleleri	2,5	0,7	0,8
6205 Erkek/Erkek Çocuk için Gömlek	0,1	0,3	0,7
4104 Sığır ve At Cinsi Hayvanların Dabaklanmış Derileri	3,0	0,7	0,7
Liste Toplamı	561,4	600,6	734,9
Diğerleri	24,8	18,6	14,9
TOPLAM	586,2	619,2	749,8

Kaynak: TÜİK Verileri

Türkiye'ye Pakistan'dan yapılan ithalatın çok büyük bir bölümünü pamuklu mensucat oluşturmaktadır. İthalatı yapılan belli başlı diğer ürünler; Poliasetaller, diğer polieterler, epoksit-alkid reçineler; Deri ve köseleden giyim eşyası; Etil alkol; Düğümlü sarmalı halılar, yer kaplamaları; Suni ve devamsız lifler ve çeşitli tekstil ürünleridir.

İki Ülke Arasındaki Anlaşma ve Protokoller

İki Ülke Arasındaki Ticaretin Altyapısını Düzenleyen Anlaşma ve Protokoller

Anlaşmanın Adı	İmza Tarihi	RG Tarih ve No'su
Ticaret Anlaşması	18 Aralık 1964	24 Mayıs 1965, 12005
Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması	20 Kasım 1975	5 Şubat 1976, 15490
ÇVÖ	14 Kasım 1985	26 Ağustos 1988, 19911
YKTK	16 Mart 1995	12 Şubat 1997, 22903
Türkiye-Pakistan KEK 12. Dönem Protokolü	21 Haziran 2002	4 Eylül 2002, 24866
Karayolu Taşımacılığı Anlaşması	15 Haziran 2003	22 Nisan 2007, 26501
Kapsamlı Ekonomik Ortaklık Çerçeve Anlaşması	20 Ocak 2004	-
Tercihli Ticaret Düzenlemesi Çerçeve Anlaşması	20 Ocak 2004	-

Kaynak: DTM

Ülkemiz ile Pakistan arasında Ekonomik ve Ticari ilişkilerin temelini oluşturan Ticaret, Ekonomik ve Teknik İşbirliği, Çifte Vergilendirmeyi Önleme, Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşmaları imzalanmış ve yürürlüğe girmiştir.

Ticaret Anlaşması çerçevesinde Karma Ekonomik Komisyon Toplantıları gerçekleştirilmektedir.

1986 yılında kurulmuş olan Türk-Pakistan İş Konseyi kapsamında, ortak toplantılar düzenlenmekte, pek çok üst düzey ve ticari heyet ziyareti gerçekleştirilmektedir.

Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT) Ticaret Anlaşması, 16-17 Temmuz 2003'de, Pakistan'ın Başkenti İslamabad'da gerçekleştirilen Bakanlar Toplantısı'nda imzalanmıştır. Üye ülkeler, birbirlerine yönelik gümrük vergilerini, 8 yıl içinde kademeli olarak yüzde 15 seviyesine indirme ve fonları kaldırma kararı vermiştir. Ayrıca sözkonusu anlaşmada, ülkeler birbirlerine karşı tarife dışı engelleri kaldırmayı taahhüt etmişlerdir. İmzalanan anlaşma, üye ülkelerin parlamentolarında onaylandıktan sonra yürürlüğe

Anlaşma, İran, Pakistan, Türkiye, Azerbaycan, Tacikistan, Kırgızistan, Kazakistan, Afganistan, Türkmenistan ve Özbekistan'ı kapsamaktadır.

Türkiye-Pakistan Yatırım İlişkileri

Türkiye'deki Pakistan Yatırımları

2009 yılı Ocak ayı itibariyle Türkiye'de toplam 77 adet Pakistan sermayeli firma bulunmaktadır. Söz konusu firmalar ağırlıklı olarak elektronik, telekomünikasyon, makine, ticaret ve bankacılık sektörlerinde faaliyet göstermektedir.

Pakistan'daki Türk Yatırımları

Pakistan'daki Türk yatırımları ağırlıklı olarak enerji, finans, altyapı projeleri ve müteahhitlik sektörlerindedir. Zorlu Holding, Ziraatbank, Karkey Karadeniz Elektrik Üretim A.Ş., Coca-Cola İçecek ve Ülker gibi büyük Türk şirketleri Pakistan'da yatırım yapan Türk şirketleri arasında yer almaktadır. Önümüzdeki dönemde Pakistan'da özellikle enerji ve müteahhitlik sektörlerinde yeni yatırımlara ihtiyaç duyulmakta ve Pakistan makamlarınca Türk yatırımcılara bu alanlara yatırım yapmaları yönünde çağrıda bulunmaktadır.

Zorlu Enerji, 2 yılı aşkın süredir Pakistan'da yenilenebilir enerji alanında çalışmalarını sürdürmektedir ve yakın geçmişte 6 megawatt'lık Pakistan'ın ilk rüzgar türbinlerinin yapımını tamamlamıştır. Firma ilk olarak enerji üretimini 50 megawatt'a çıkarmayı hedeflediklerini, ancak 300 megawatt'a kadar üretim lisansına sahip olduklarını açıklamıştır. Pakistan'daki ilk rüzgar enerjisi yatırımı olması itibariyle büyük yankı uyandıran proje Pakistan'daki politik çevrelerde ve Pakistan halkı tarafında çok olumlu karşılanmıştır.

Coca Cola İçecek A.Ş., Pakistan'da 6 üretim tesisi ile faaliyet gösteren Coca-Cola Beverages Pakistan Ltd.'ye 100 Milyon dolarlık yatırım yaparak yüzde 50 hissesini devralmıştır. Şirketin, önümüzdeki üç sene içerisinde bu yatırımını 250 Milyon dolara çıkarma planları ve bunun dışında, Karaçi'de büyük ölçekli yatırım planları olduğu bilinmektedir.

Karkey Karadeniz Elektrik Üretim A.Ş., gemi üzerine inşa edilen bir santral aracılığı ile Pakistan'ın Karaçi limanından 2 gemi ile toplam 250 megawatt'lık elektrik enerjisini 5 yıl boyunca Pakistan'a kiralayacaktır. Pakistan'ın enerji sıkıntısını çözmeye yönelik olan bu uluslararası ihaleyi Karkey Karadeniz Elektrik Üretim A.Ş. 2008 yılında kazanmıştır.

TUSAŞ (Türk Havaçılık ve Uzay Sanayii A.Ş.)'in havaçılık ve savunma sanayii alanlarında Pakistan ile çeşitli projeleri bulunmaktadır. Son olarak, Pakistan'ın F-16 uçaklarının modernizasyonu projesi üzerine açılan uluslararası ihalede, Belçikalı bir firma ile ön elemeye kaldıktan sonra 29 Haziran 2009 tarihinde ihaleyi kazanmışlardır. Ekim 2010 itibariyle 42 adet Pakistan uçağının birer birer Türkiye'ye gelmesiyle 75 milyon dolarlık projenin faaliyete başlayacağı bilinmektedir.

İki Ülke Arasındaki Ticarete Yaşanan Sorunlar

Pakistan Ulusal Gümrük Tarifeleri Komisyonu tarafından, Çin Halk Cumhuriyeti, Endonezya, Güney Kore, Belçika, Tayvan, Tayland'ın yanı sıra ülkemiz menşeli "Hidrojen Peroksit" (GTİP No:2847) ithalatına karşı 31 Ağustos 2009 tarihinde açılan anti-damping soruşturması kapsamında, Komisyon geçici kararını açıklayarak ülkemiz menşeli hidrojen peroksit ithalatına karşı 27 Eylül 2010 tarihinden itibaren %25,61 oranında teminat biçiminde geçici anti-damping vergisi uygulanmasına hükmetmiştir. Soruşturma halihazırda devam etmektedir.

Taşımacılık

Pakistan ile iş ilişkilerinin gelişmesinin önündeki en önemli engel taşımacılıkta yeterli imkan olmamasıdır.

Deniz taşımacılığı doğrudan seferler olmadığından (seferlerin çoğu Dubai aktarmalıdır) Pakistan'a deniz taşımacılığı pahalı ve uzun sürelidir. Ancak karayolu taşımacılığındaki engellerden ötürü daha çok deniz taşımacılığı tercih edilmektedir. Bazı iş kontratlarında Pakistan Denizyolları ile taşıma şartı getirilmekte, bu ise durumu daha da zorlaştırmaktadır. Hava taşımacılığı ise yüksek maliyetleri nedeni ile tercih edilmemektedir.

Karayolu taşımacılığı en olası yoldur. Ancak İran ile geçmişte yaşanan (yerli benzin, ek ücret ve özel gümrük uygulamalarından ve güvenlik problemlerinden kaynaklanan) sorunlar nedeniyle bu imkanın üzerine gidilememiştir. 2003 yılında Türkiye ile Pakistan arasında Karayolu Taşımacılığı Anlaşması'nın imzalanması olumlu bir adım olarak değerlendirilse de, Pakistan'ın TIR sistemini uygulayan ülkeler arasında yer almaması karayolu taşımacılığını olumsuz etkilemektedir.

İran üzerinden Pakistan'a kurulan yeni demiryolu hattının Pakistan'a taşımacılık konusundaki olumlu etkileri henüz görülmemektedir.

Gümrük

Eyriçerî nâccâ imâmîni arâsında bir zaman zaman farklî günâh uygulamalarının mevcudiyeti, imân ve altyapı yetersizlikleri nedeni ile gümrükten çekme işlemlerinin uluslararası standartların üzerinde zaman ve maliyet kayıplarına yol açması, Pakistan ile ticaretle sık yaşanan diğê sorunların başında gelmektedir.

İki Ülke Arasındaki Müteahhitlik İlişkileri

Türk firmalarının Pakistan'da en başarılı oldukları alanlardan biri taahhüt sektörüdür. Bu ülkede firmaların bugüne kadar üstlendikleri projelerin toplam miktarı 1,7 milyar doların üzerindedir. Ancak Bayındır İnşaat tarafından üstlenilen 430 milyon dolar tutarındaki İslamabad-Peşaver Otoyolu projesi çıkan anlaşmazlıklar nedeni ile durdurulmuş, daha sonra yolun bir bölümü Pakistan tarafından tamamlanmıştır. Diğê müteahhit firmaların projeleri de çoğunlukla tamamlanma aşamasında olduğundan halihazırda, deprem sonrası Türk Hükümeti tarafından ülkede inşa ettirilen çeşitli yardım amaçlı projeler dışında, Pakistan'da yeni üstlenilen önemli bir müteahhitlik projesi bulunmamaktadır. Ancak son dönemde Pakistan'da inşaat-müteahhitlik alanında pazarın giderek hareketlendiği gözlenlenmekte, Türk firmalarından da ülkede ihaleye çıkan projelere teklif veren firmalar bulunmaktadır.

- Önemli projelere imza atan STFA, Pakistan ile en fazla iş ilişkisi olan Türk firmasıdır. 1990 yılından bu yana tamamladığı yol ve liman yapımını içeren 7 projenin toplam değeri 400 milyon doları aşmıştır.

- Tekser, Pakistan'da Asya Kalkınma Bankası finansmanı ile bir sulama kanalı projesini almış ve Ağustos 2001'de teslim süresinden önce projeyi tamamlamıştır. Proje bedeli 160 milyon dolardır.

- Emek Elektrik ve Tesisat A.Ş. 1982 yılından beri bu ülkede faaliyet göstermektedir. Daha önce WAPDA (Water and Power Development Authority) adına Dünya Bankası kredisi ile 20,3 milyon dolar proje tutarı olan iki transformatör merkezi kurmuş, Lahore Havaalanı trafolarını temin etmiştir.

- Ocak 2002'de Barmek İnşaat, Alstom, Siemens, ABB, Vatech gibi Avrupalı büyük enerji firmalarının da katıldığı Pakistan Enerji Bakanlığı'nın Ghazii-Baratha Hidroelektrik santralının revizyonu projesi kapsamında açtığı 500 kilovoltluk Rewat trafo merkezi inşaatı ihalesini kazanarak tamamlamıştır. İslamabad kentinde yapılan projenin değeri 8,5 milyon dolardır. Projenin finansmanı İslam Kalkınma Bankası tarafından sağlanmıştır.

İşbirliği İmkanları

Enerji-Altyapı Alanında İşbirliği

Pakistan ekonomisinin en önemli problemlerinden biri ülkenin sosyal düzenini ve yatırım performansını olumsuz etkileyen enerji açığı ve enerji altyapısındaki eksikliklerdir. Pakistan'ın henüz en temel enerji kaynağı olarak kurulu bir doğalgaz hattı bulunmamaktadır (ancak bu konuya yönelik İran ile belli projelerin mevcut olduğu bilinmektedir). Günde ortalama 4-5 saatlik elektrik kesintilerinin, barajlarda yaşanan aksaklıklar dolayısıyla günde 18 saati bulabildiği belirtilmektedir. Pakistan'da bu alandaki devlet yatırımının mali sıkıntılar dolayısıyla mümkün olmadığını, bunun yanısıra, geliştirilen özel sektör yatırım projelerinin finansmanına yönelik uluslararası banka ve devletlerin kalkınma fonları ve eximbanklar dahilinde kaynak aktarımının küresel krizin hakim olduğu bu dönemde mümkün olmadığı görülmektedir. Ancak son zamanlarda Pakistan'daki Svat Vadisi Operasyonlarının başarılı sonuçlanmasıyla piyasaların Pakistan'a karşı daha olumlu bir bakış geliştirdiği gözlenmekte, Pakistan'ın altyapı sıkıntılarının ötürü enerji projelerine yönelik çok ciddi teşviklerinin bulunduğu ve Pakistan hükümetinin bu anlamda çok istekli olduğu görülmektedir.

Pakistan bürokrasisinin Türk işadamaına bakış açısının çok olumlu olduğu bilinmekte, önümüzdeki dönemde Pakistan'da enerji alanında üç farklı açılım olabileceği görülmektedir. Rüzgar enerjisi santrallerinin tek başına Pakistan'ın enerji üretimini karşılamaya yetmeyeceği, aynı zamanda hidroelektrik santrallerinin de kurulması gerektiği düşünülmektedir. Ancak daha da önemlisi, Pakistan'daki mevcut kömür rezervlerinin faaliyete geçirilmesi gerektiği önemle vurgulanmaktadır. Dünyanın en büyük 10 kömür rezervinden birine sahip olan Pakistan'da kömür rezervlerinin ekonomiye kazandırılması yönünde geliştirilecek projeler Türk firmalarına da açık durumdadır. Kamu-özel sektör işbirliği ile yapılacak yatırımların Pakistan'a tarihi bir katkı sağlayacağı ifade edilmektedir.

Diğê Potansiyel İşbirliği Olanakları

Pakistan'da başlıca sanayi kolları tekstil, gıda işleme, inşaat malzemeleri, kimyasallar, spor malzemeleri, medikal aletler, kağıt ürünleri, petrol ve petrol ürünleridir. Pakistan Başkonsolosluğu'nun öngördüğü potansiyel yatırım alanları ve Türk ve Pakistanlı şirketler arasında ortaklık için uygun alanlar aşağıda belirtilmiştir:

Yatırım Yapılabilecek Alanlar:

- İletişim / Telekomünikasyon
- Altyapı (Limanlar, Havalimanları, Demiryolları vb.)
- Katma değerli tekstil ve ihracat bazlı sanayi
- Hizmet sektörü (Ulaşım, belediye hizmetleri, iş/ticaret merkezleri, vb.)
- Tarıma dayalı sanayi kolları (Tarımsal Sanayi)
- Hidroelektrik/Kömüre dayalı enerji üretimi

Ortaklık Kurulabilecek Alanlar:

- Ahşap demonte mobilya
- Tarımsal uygulamalar
- Araç yedek parçaları
- Klima, Buzdolabı, Televizyon

- PVC Boru
- Tekstil Makinaları
- Yazılım
- Ayakkabı

► Pazar ile İlgili Bilgiler

Fikri, Sınai Mülkiyet Hakları

Pakistan'daki kanunlar genel olarak fikri mülkiyet haklarını korumaktadır. Buna rağmen, Pakistan'da mülkiyet hakları korsanlığı yaygındır. Son dönemde, Pakistan hükümeti telif, patent ve ticari marka alanlardaki yasaları yenilemeyi gündeme almıştır. Pakistan'ın şu andaki telif hakkı kanununun uygulamasının yetersiz ve cezaların zayıf olduğu görülmektedir.

Dağıtım Kanalları

Pakistan'da ürünlerini pazarlamak isteyen yabancı şirketler yerel dağıtım servislerini kullanabilecekleri gibi kendi dağıtım zincirlerini de kurabilirler. Karaçi, ülkenin ana dağıtım merkezidir ve toptancılar burada bulunur. Pakistan'da toptan satış piyasası oldukça gelişmiştir. Dağıtım ağını oluşturan çok sayıda toptancı bulunmaktadır. Endüstri veya sermaye malları satan yabancı şirketler doğrudan tüketiciye ulaşabilirler. Pazarın büyük olduğu durumlarda bir tane ana dağıtımçı tayin edilebilir. Ana dağıtımçı yan dağıtımçılara ulaşarak, ya da doğrudan tüketiciyle irtibat kurarak mal satışını gerçekleştirir.

Tüketici Tercihleri

Tüketim Harcamaları

	2006	2007	2008	2009	2010a	2011a	2012a	2013a	2014a
Özel Tüketim (% değişim)	1,0	4,7	-1,3	5,2	3,7	4,7	5,0	4,9	5,3
Nüfus (milyon kişi)	169,5	173,3	177,3	181,4	185,5	189,6	193,7	198,1	202,3
Nüfus (% değişim)	2,2	2,2	2,3	2,3	2,3	2,2	2,2	2,3	2,1
İşsizlik (%)	7,7	12,9	13,6	15,2	16,2	16,7	16,7	16,9	16,8
Kişi Başına GSYİH (ABD\$)	751,0	825,0	932,0	918,0	896,0	939,0	983,0	1.040,0	1.080,0
Kişi Başına GSYİH (Satın Alma Gücü Paritesine Göre, ABD\$)	2.201	2.340	2.380	2.440	2.480	2.560	2.670	2.790	2.920
Toplam gıda, içecek ve tütün harcamaları (milyon\$)	38.541	43.529	51.037	52.780	54.172	58.125	62.686	68.273	73.681
Toplam ev eşyaları harcamaları ve hizmetleri (milyon\$)	3.143	3.550	4.162	4.265	4.344	4.633	4.963	5.366	5.747
Kişisel harcanabilir gelir (kişi başına) (ABD\$)	346,0	363,0	401,0	404,0	405,0	425,0	450,0	481,0	512,0
Perakende satışlar (milyon\$)	64.133	71.467	71.396	73.768	79.559	85.548	92.445	100.798	109.016
Perakende satışlar-gıda (milyon\$)	41.972	46.252	47.432	49.710	54.167	58.677	63.885	70.195	76.543
Perakende satışlar-gıda dışı (milyar\$)	22,2	25,2	24,0	24,1	25,4	26,9	28,6	30,6	32,5
Perakende satışlar (2005 fiyatlarına göre, ABD\$)	60.182	62.811	60.470	63.804	65.850	68.407	71.444	75.097	78.413
Perakende satış büyümesi (% değişim)	5,2	4,4	-3,7	5,5	3,2	3,9	4,4	5,1	4,4
Giyim pazar talebi (milyon\$)	2.374	2.926	3.533	3.786	3.992	4.400	4.868	5.443	6.027
Ayakkabı pazar talebi (milyon\$)	121	131	150	153	155	164	175	189	202
Ev mobilyaları pazar talebi (milyon\$)	219	279	331	353	375	415	461	517	574
Ev tekstili pazar talebi (milyon\$)	7.721	9.078	10.531	10.920	11.252	12.104	13.082	14.272	15.436
Sabun ve temizlik maddeleri pazar talebi (milyon\$)	730	816	1.063	1.179	1.243	1.385	1.552	1.768	1.990
Elektrikli ev aletleri pazar talebi (milyon\$)	309	342	412	448	484	544	613	696	783
Ses ve video aletleri pazar talebi (milyon\$)	80	81	101	112	122	138	157	180	205
Toplam tüketim içinde gıda, içecek ve tütün harcamalarının payı (%)	40,3	40,3	40,3	39,9	39,5	39,2	38,8	38,5	38,2

Ortalama kişi başına günlük kalori tüketimi	2.440	2.460	2.460	2.470	2.480	2.500	2.510	2.520	2.540
Ortalama kişi başına günlük protein tüketimi	61,0	61,6	61,7	62,0	62,2	62,5	63,0	63,4	63,9
Kişi başına yıllık et tüketimi (kg)	15,3	15,7	15,6	15,8	15,8	16,0	16,3	16,5	16,7
Kişi başına yıllık meyve tüketimi (kg)	31,2	31,7	31,6	32,1	32,5	33,1	33,7	34,2	34,9
Kişi başına yıllık sebze tüketimi (kg)	30,0	30,3	30,2	30,4	30,4	30,6	30,8	31,0	31,2
Kişi başına yıllık balık tüketimi (kg)	1,8	1,9	1,8	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	2,0
Kişi başına yıllık süt tüketimi (lt)	169,0	172,0	171,0	174,0	176,0	179,0	182,0	184,0	188,0
Kişi başına yıllık çay tüketimi (kg)	0,8	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9

a tahmini

Kaynak: The Economist Intelligence Unit

Reklam ve Promosyon

Pakistan'da bir kısmı yabancı ortaklı bir düzineden fazla büyük reklam firması vardır. Genellikle reklam firmasının komisyonu reklam masrafının %15'i seviyesinde olmaktadır. Reklam firmaları hakkındaki bilgilere Pakistan Reklamcılık Birliği internet sayfasından ulaşılabilir. (www.Pakistanadvertising.com)

En çok kullanılan reklam metodu televizyon ve gazeteler aracılığıyla yapılan reklamlardır. Diğer kullanılan reklam araçları ise radyo, billboard, periyodik ve ticari yayınlar, film öncesi ve arası sinemalar ve internettir.

Pakistan'da günlük gazete sayısı 120'nin üzerindedir. Urdu dilinde yayın yapan "Jang" gazetesi en büyük gazetedir ve 750.000'e varan bir tiraja sahiptir. İngilizce yayın yapan 11 tane gazetenin toplam tirajları 200.000 civarındadır. İngilizce yayın yapan başlıca gazeteler "Dawn" (Karaçi, Lahor ve İslamabad'da basılmaktadır), "The News" (İslamabad, Lahor ve Karaçi), "The Nation" (Lahor ve İslamabad) ve "The Business Recorder" (Karaçi) olarak sayılabilir. İngilizce yayın yapan gazeteler nüfusun küçük bir kesimine hitap etse de politika, iş, akademik ve profesyonel çevrelerde oldukça etkilidir.

Televizyon yayınları devlet televizyonu Pakistan Televizyonu ve birkaç yerel televizyon şirketinden oluşmaktadır.

Ambalaj, Paketleme ve Etiketleme

Genellikle Pakistan'da paketler bina dışında depolandığı için sıcaklığa ve neme maruz kalmaktadır. Paketleme yapılırken bu duruma dikkat edilmelidir. Ayrıca paketlerin ülkedeki kötü yükleme şartlarına da dayanıklı olması gerekmektedir. Hasır, saman gibi paketleme malzemeleri Pakistan gümrük otoriteleri tarafından sağlık gerekçesi ile reddedilebilmektedir. Etiketlerin açık ve okunaklı harflerle İngilizce yazılması gerekmektedir. Paketlerde aşağıdaki detayların yer alması gerekir:

- Üreticinin adı ve adresi
- Ürünün adı ve cinsi
- Taşıma ve yükleme sürecindeki uluslararası detay ve işaretler
- Menşe şahadetnamesi
- Üretim tarihi
- Son kullanma tarihi

İthal edilen tüm tohumların paket etiketlerinin tür, çeşit, miktar, parti numarası, saflık, filizlenme, üretim ay ve yılı ve son kullanma bilgilerini içermesi gerekir.

Eczacılık ürünlerinin perakende satışa ya da hastane, dispensar gibi sağlık kurumlarına yönelik olacak şekilde paketlenmesi gerekir. Paketleme aşağıdaki bilgileri içermelidir:

- Genel ve marka ismi
- İçindeki aktif maddelerin listesi
- Uygulama yöntemi
- Uyarı ve önlemler
- Gereken özel depolama şartları
- İmalatçı tarafından verilen parça ve parti numarası

Bunun yanında haşere ilaçlarının paketlenmesi haşere ilaçları kanununa uygun olarak yapılmalıdır. Bu ürünlerde aşağıdaki bilgilerin okunaklı ve silinmez bir şekilde konteynerlardaki her etiketin üzerinde olması gerekir:

- Ürünün adı
- Üründen sorumlu imalatçının adı ve adresi
- Net içerik
- Ürün tescil numarası

- Üretim tarihi
- Test tarihi
- Normal şartlardaki depolama koşulları
- Tüm aktif içeriğin adı ve ağırlık yüzdesi
- Diğer içeriklerin adı ve ağırlık yüzdesi
- "Sadece zirai kullanıma yöneliktir" ibaresinin yer alması
- Uygun, uyarı ibareleri (örn: tehlikeli, çocuklardan uzak tutunuz)
- Kullanım talimatı
- Boş kutunun ortadan kaldırma talimatı

Satış Teknikleri ve Satışı Etkileyen Faktörler

Pakistan'da satış yapmak için tüm ülkedeki perakendecilerle bağlantısı olan büyük bir toptancı ile kişisel iletişime geçmek geleneksel bir yaklaşımdır. Buna karşın bu eğilim değişmektedir. Reklamcılık son dönemde hızla büyüyen bir sektördür. Bazı büyük tüketim malı üreticileri basılı ve elektronik medya aracılığı ile kendi ürünlerinin reklamını yaygın bir şekilde yapmaktadır. Bazı bankalar doğrudan pazarlama yöntemi ile potansiyel müşterileri ile düzenli olarak temasa geçmektedirler. Bununla beraber özellikle hükümete veya büyük şirketlere tüketim ürünleri dışındaki satışlarda kişisel ilişkiler çok önemlidir. Kişisel ilişkilerin zamanla gelişeceği göz önüne alınırsa, yatırım yapacak şirketlere Pakistan pazarını sık sık ziyaret etmesi hatta ülkede ikamet edilmesi tavsiye edilmektedir. Pakistan'da verimli olmayan uzaktan iletişim yerine, ülkede Türklere duyulan sempatiden de yararlanılarak, yüzyüze iletişim çok faydalı olacaktır.

Özel ilişkilerin yanı sıra genellikle fiyat satınalmada baskın faktör olmaktadır. Kamu alımlarında da teknik özellikler ve sanayi deneyimi sağlandığı müddetçe düşük fiyat çoğunlukla tercih edilmektedir.

Satış Sonrası Hizmetler

Pakistan'da nihai kullanıcılar genel olarak tüm dayanıklı tüketim mallarında ve diğer ürünlerde geniş ve güvenilir bir satış sonrası desteğin olmasını beklemektedir. Bu ürünlerin montajı, işleyişi ve tamiri hakkında yeterli belge ve açıklamaların olması kullanıcılar tarafından beklenmektedir. Birçok alıcı çalışanların eğitimini de içeren anahtar teslim projeleri tercih etmektedir.

Yabancı satıcılar yedek parçaların asgari stoğunu tutmak için yerel acente veya distribütöre ihtiyaç duymaktadırlar. Birçok acente bir yıllık bakım ücretlerini de garanti kapsamına almakta ve bunu toplam fiyatın içine dahil etmektedirler.

Ulaştırma ve Taşımacılık Maliyetleri

Deniz Ulaşımı

Pakistan'da başlıca iki tane liman bulunmaktadır: Karaçi Limanı ve Quasim Limanı. Özellikle Karaçi Limanı uluslar arası taşımacılıkta yoğun olarak kullanılmaktadır.

Hava Ulaşımı

Pakistan'da 34 adet havaalanı bulunmaktadır. Bunlardan beş tanesi uluslararası niteliktedir. Uluslararası nitelikte olanlar; Karaçi, Lahor, İslamabad, Peşavar ve Quetta havaalanlarıdır. Türkiye ile Pakistan arasındaki havayolu ulaştırması ilişkileri 13 Temmuz 1973 tarihinde imzalanan "İkili Hava Ulaştırma Anlaşması" ile 24 Ekim 1986 tarihinde trafik haklarını yenileyen "Agreed Minutes" çerçevesinde yürütülmektedir.

Türk Hava Yolları Karaçi'ye sefer düzenlemektedir. Pakistan Havayolları da Karaçi'den İstanbul'a sefer düzenlemektedir.

Taşımacılık Maliyetleri

Türkiye'den Pakistan'a ürün taşıma maliyetleri şu şekildedir: Karayolu için bir kamyon ortalama 9000-11000 \$ arasında, denizyolu ile taşımacılıkta ise bir konteyner ortalama 4500-5000\$ arasında değişmektedir.

► İşadamlarının Pazarda Dikkat Etmesi Gereken Hususlar

Ticareti Etkileyen Kültürel Faktörler

Pakistan'da Ramazan ayı süresince randevuların alınmamasına özen gösterilmelidir. Pakistan iş kültüründe açık kapı politikası geçerlidir. Toplantılarda dahi kapılar herkese açık tutulmakta ve beklenmedik müdahaleler olabilmektedir. Toplantılara zamanında ve hazırlanmış olarak gidilmelidir. Pakistan'daki özel sektör firmaları uluslararası şirketlerin çalışma stiline alışkın olduklarından dolayı zamanlamaya çok fazla önem verirler. İş görüşmelerinde ilk tanışmadan sonra kartvizit değişimi yapılmaktadır. Üniversite derecesi veya profesyonel unvanlar gibi sosyal statü gösteren bilgilerin kartvizitte olması faydalıdır. Şirketlerde hiyerarşik bir yapı vardır. Kararlar şirketin en üstteki kişisi

tararından alınmaktadır. Kararıara çok yavaş adımlarla ulaşılır. Karşı tararı nızlı karar alması için aceleye getirmek kaba bir davranış olarak kabul edilmektedir.

Pasaport ve Vize İşlemleri

Umuma mahsus pasaport hamilleri vizeye tabidir. Diplomatik, Hizmet ve Hususi Pasaport hamilleri vizeden muaftır.

Resmi Tatiller ve Çalışma Saatleri

Resmi Tatiller

Sabit Günler
23 Mart (Pakistan Günü)
1 Mayıs (İşçi Bayramı)
14 Ağustos (Bağımsızlık Günü)
6 Eylül (Savunma Günü)
11 Eylül (Quaid-e-Azam'ın Ölüm Yıldönümü)
9 Kasım (İkbal Günü)
25 Aralık (Quaid-e-Azam'ın Doğum Günü)

Değişken Günler: Pakistan'da dini bayramlar, kandiller ve Aşure günü de resmi tatiller arasındadır.

Çalışma Saatleri

Kamu Kurumları : (Cumartesi-Perşembe) 09.00-14.00
Özel Sektör : (Cumartesi-Perşembe) 09.00-14.00
Bankalar : (Pazar-Perşembe) 09.00-13.00 (Cumartesi) 09.00-12.00
Mağazalar : (Cumartesi-Perşembe) 10.00-18.00
Pakistan'da Cuma günü haftalık tatildir.

Kullanılan Lisan

Urduca Pakistan'ın ulusal ve uluslararası ticari dilidir. Resmi diller İngilizce ve Urduca'dır. İş adamları yazışmalarında iki dili de kullanabilirler. Urdu dili Hintçe diline çok yakındır, ancak Arapça alfabesinin değişikliğe uğramış şekli ile yazılmaktadır. Urdu dili Hintçeden daha fazla Arapça ve Farsça kelimeye sahiptir.

Yerel Ölçü Birimleri

Pakistan'da tartı ve ölçülerde metrik sistem kullanılmaktadır.

Telefon Kodları

Pakistan'ın ülke kodu 92'dir. Alan kodu; İslamabad için 51, Karaçi için 21 ve Lahor için 42'dir.

İklim

Pakistan iklim açısından çeşitlilik gösteren bir ülkedir. Kuzey ve kuzeybatı Pakistan'da kış mevsimi oldukça soğuk geçerken, bu bölgede Nisan'dan başlamak üzere yaz ayları çok sıcak geçmektedir. En sıcak aylar Haziran ve Temmuz aylarıdır. Bu aylarda Aşağı Indus Ovasında sıcaklık 50 derecenin üstüne çıkmaktadır. Karaçi Ovasında yer alan Sibi dünyanın en sıcak bölgesi olarak bilinmektedir. Pakistan az yağmur alan ülkelerden biridir. En fazla yağış yaz mevsiminin sonlarında görülür. Kıyı kesimi dışında nem oranı da Pakistan'da oldukça düşüktür.

Genel Değerlendirme ve Öngörüler

Türkiye ile Pakistan arasındaki ticaret dengesi, pek çok Asya ülkesiyle olduğu gibi aleyhimize durumdadır. İki ülke arasında en yüksek ticaret hacmine 2008 yılı içerisinde ulaşılma ile beraber söz konusu hacmin önemli bir bölümü (%79'u) ithalatımızdan kaynaklanmaktadır.

Ülkede Türk ürünleri ciddi bir ihracat potansiyeli taşıyor olmasına karşın mevcut ticaret gerçek potansiyeli temsil ediyor olmaktan uzaktır. Bu çerçevede, özellikle fuar ve sergiler gibi tanıtım faaliyetlerine ağırlık verilmesi ve Pakistanlı büyük kamu iktisadi teşekkülleri ile doğrudan temas kurulması gibi hususlar ihracatımızın artırılmasında faydalı olacaktır.

Türkiye ile Pakistan arasındaki ticaret dengesi, pek çok Asya ülkesiyle olduğu gibi aleyhimize durumdadır. İki ülke arasında en yüksek ticaret hacmine 2009 yılı içerisinde ulaşılma ile beraber söz konusu hacmin önemli bir bölümü (%79'u) ithalatımızdan kaynaklanmaktadır. 2009 yılı ihracatımız 163,1 milyon dolar, ithalatımız ise 618,9 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Dış ticaret açığımız da 455,8 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

Pakistan'da ihracatımızdaki önemli ürünler; makine ve cihazlar, demir ve çelik, plastik ürünler, organik kimyasallar, bisküviler, bitkisel yağlar, elektrikli makineler, kağıt ve karton ürünleri, demir ve çelikten eşya ve mobilyalardır. İthalatımızdaki önemli ürünler ise; pamuk, deri giyim eşyası, sentetik lifler ve kumaşlar, hazır giyim, plastik ürünler, etil alkol, halılar ve yağlı tohumlardır.

Uluslararası Ticaret Merkezi kaynaklarına göre, Pakistan'ın ithalatı 2004–2008 yılları arasında dünya ortalamasının altı puan üzerine çıkarak %22 büyümüştür. Aynı dönemde Türkiye'nin Pakistan'a yıllık ortalama ihracat artış hızı ise %20'dir. Bu durum Türkiye'nin pazardaki payını korumaya çalıştığını ancak küçük oranda bir pazar payı kaybı olduğunu göstermektedir.

Ülkede Türk ürünleri ciddi bir ihracat potansiyeli taşıyor olmasına karşın mevcut ticaret gerçek potansiyeli temsil ediyor olmaktan uzaktır. Bu çerçevede, özellikle fuar ve sergiler gibi tanıtım faaliyetlerine ağırlık verilmesi ve Pakistanlı büyük kamu iktisadi teşekkülleri ile doğrudan temas kurulması gibi hususlar ihracatımızı artırabilmede faydalı olacaktır.

Pakistan, ekonomisi büyük ölçüde tarım sektörüne dayanan bir ülke olmakla birlikte son yıllarda sanayi sektöründe de hızlı bir gelişme göstermiştir. Gelişmekte olan bir ülke olarak Pakistan'ın, altyapı ile ilgili çeşitli sorunları bulunmaktadır. Bu açıdan Türk firmaları altyapı, enerji ve iletişim sektörlerinde Pakistan'da etkin rol oynayabilirler. Önümüzdeki dönemde Pakistan'da özellikle enerji ve müteahhitlik sektörlerinde yeni yatırımlara ihtiyaç duyulmakta ve Pakistan makamlarınca Türk yatırımcılara bu alanlara yatırım yapmaları yönünde çağrıda bulunmaktadır.

Bu ülkeye ihrac potansiyeli yüksek mal grupları olarak; otomotiv ana ve yan sanayi, elektrikli makineler, kablo ve teller, pompa ve kompresörler, demir ve çelik, gıda ambalajlama makineleri, prefabrik yapılar, dokuma maddelerini yıkama, kurutma, ütüleme makine ve cihazları, tekstil ve deri kimyasalları, tekstil yan sanayi, plastik boru ve bağlantı parçaları, kağıt etiket, makine halıları, cam ev eşyaları, kozmetik ve kişisel bakım ürünleri, plastik ve plastik mamulleri, savunma sanayi ürünleri, bitkisel yağlar, şekerli ve çikolatalı mamuller ve bisküviler görülmektedir.

2008 yılına kadar genel dış ticaret açığımızın %40 civarında bir kısmı Asya-Pasifik bölgesi ile olan ticaretimizden kaynaklanmakta iken 2009 yılında bu oran %60'a yaklaşmıştır. Ülkemiz ihracatçıları Asya-Pasifik pazarını tanımadıkları için bu ülkelerle ticaretimiz yeterli seviyelere gelememiştir. İhracat mallarının tanıtımında fuarlar ve sergiler çok önemli bir araçtır. Pakistan'da düzenlenen genel ve sektörel nitelikteki uluslararası fuarlara ülkemizin katılımının çok nadiren gerçekleştiği görülmektedir. Pakistan'daki fuar ve tanıtım faaliyetlerine ağırlık verilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Tarım ve Gıda Ürünleri İhrac Potansiyelimiz

Sektör	GTİP	Potansiyel Ürün	Ülkenin Toplam İthalatı 2009 (milyon dolar)	Türkiye'nin Ülkeye İhracatı 2010 (milyon dolar)	Türkiye'nin Toplam İhracatı 2010 (milyon dolar)	Dünya İthalatında Ülkenin Payı 2009	Türkiye'nin Ülkeye İhracatındaki Değişim 2009-2010 (%)	Ülkenin Toplam İthalatındaki Değişim 2008-2009 (%)	Türkiye'nin Ülkeye İhracatı 2010 Aylık Veriler*	Türkiye'nin Ülkeye İhracatı 2011 Aylık Veriler*	Ülke İthalatında İlk 5 Ülke ve Pazar Payları (%)	Ülkenin Türkiye'ye ve Rakip Ülkelere Uyguladığı Gümrük Oranları
Hububat	1001	Buğday	281,9	-	201,4	0,8	-	-82,6	-	-	Rusya (42) Hollanda (19) İtalya (15) İran (7) Bulgaristan (6)	10%
Çay	0902	Çay	223,9	-	9,2	4,4	-	-3,5	-	-	Kenya (63) Raunda (7) Malavi (4) Hindistan (4) Endonezya (3)	10%
Bakliyat	071320	Nohut	106,7	0,3	54,7	15,6	-18,8	127,8	-	-	Avustralya (28) Hindistan (19) Kanada (17) Myanmar (12) ABD (6)	0
Bakliyat	071340	Mercimek	57,7	0,3	216,7	4,4	-	67,9	-	-	Kanada (80) Avustralya (10) Etiyopya (3) Afganistan (3) Çin (2)	0
Şekerli ve Çikolatalı Mamuller	1704, 1806	Şekerli ve çikolatalı mamuller	7,5	0,4	643,5	0,03	19,9	-23,2	-	-	Çin (23) Yeni Zelanda (22) Endonezya (8) Singapur (7) İngiltere	Şekerli %35, Çikolatalı %30

Süt Ürünleri	0404	Peynir altı suyu tozu	9,3	3,5	9,4	0,4	218,9	-31,7	-	(3) Fransa (44) Polonya (28) Hollanda (9) Türkiye (8) ABD (5)	25%
Bitkisel Yağlar	1517	Margarin	5,7	0,5	124,4	0,14	-30,1	-15,8	-	Singapur (44) Türkiye (17) Belçika (17) Malezya (16) BAE (3)	10800 rps/ton
Zeytinyağı	1509	Zeytinyağı	4,1	0,06	64,2	0,08	128	-3,8	-	İspanya (59) İtalya (21) ABD (17) Türkiye (2,3) Yunanistan (0,2)	saf:5000 rps/ton diğer:6000 rps/ton

Kaynak : Tablonun hazırlanmasında Türkiye'ye ilişkin rakamlarda TUIK, diğer ülkelere ilişkin istatistik rakamlarında UN-ITC TradeMap, gümrük vergisi konusunda AB ülkeleri için TARIC diğer ülkeler için kendi gümrük idarelerinin verileri kullanılmıştır.

* Veriler 0 aylıktır.

Bakliyat

Nohut

Pakistan önemli bir nohut ithalatçısıdır. Son yıllarda nohut ithalatı azalma göstermiş olmakla beraber 2008 yılında 50 milyon dolara yaklaşan bir ithalatı söz konusudur. Pakistan önceki yıllarda ülkemiz nohutları için iyi bir pazar olmakla birlikte son yıllarda ülkemizden ya çok düşük miktarlarda ya da hiç ithalat yapmamıştır. Pakistan nohut pazarı son yıllarda ülkemiz ihracatçılarınca da önemsenmemiştir. Pakistan nohut ithalatını başta Hindistan olmak üzere Myanmar, Etiyopya ve Kanada gibi ülkelerden karşılamaktadır. Ülkemiz nohut ihracatında bu ülkelerin her biri ile rekabet edebilecek durumdadır. İhracatçılarımızın ilgi göstermesi durumunda Pakistan pazarına girişte ülkemiz nohutları için önemli bir engel bulunmamaktadır.

Mercimek

Pakistan yıllık 30-40 milyon dolar civarında mercimek ithal etmektedir. Nohutta olduğu gibi mercimekte de Pakistan önceki yıllarda ülkemiz için önemli bir pazar olmakla beraber son yıllarda Pakistan'da pazar payımız sıfırlanmıştır. 2007 yılında mevsimin kurak geçmesi nedeniyle mercimek üretimimiz önemli ölçüde azalmış ve ülkemiz mercimekte ilk kez net ithalatçı ülke konumuna gelmiştir. Ancak 2008 ve 2009 yıllarında iklim koşulları mercimek üretimi için oldukça iyi geçmiş ve ihracata elverişli önemli miktarlarda ürün oluşmuştur. Nohutta olduğu gibi mercimekte de ihracatçılarımızın ilgi göstermesi durumunda Pakistan pazarının ülkemiz için iyi bir pazar konumuna gelmesi mümkün olup, pazara girişte diğer ülkelerden ziyade tek rakip ülke Kanada görülmektedir. Öte yandan yakınlık avantajımız ve fiyatlarımızın da Kanada mercimek fiyatları düzeyinde oluşması nedeniyle Pakistanlı ithalatçıların Ülkemiz mercimeklerini tercih etmeleri beklenmektedir.

Bitkisel Yağlar

Dünya bitkisel yağ ithalatındaki %2,4'lük payıyla onuncu sırada bulunan Pakistan dünyanın en büyük bitkisel yağ ithalatçısı ülkeleri arasında yer almaktadır. Bitkisel yağ üretimi iç pazarda talebin ancak %30-40'ını karşılamaktadır. Pakistan'ın 1,8 milyar dolarlık toplam bitkisel yağ ithalatının %94'ünü palm yağı oluşturmakta olup, ithalatındaki payları az olarak görünse de ülkemiz açısından potansiyel arz eden ürünler zeytinyağı ve margarin olarak göze çarpmaktadır.

Pakistan'ın 2008 yılı zeytinyağı ithalatında bir önceki yıla göre görülen %4'lük azalmaya rağmen son beş yıla bakıldığında ithalatının %57 oranında büyüdüğü görülmektedir. Margarin ithalatında da 2008 yılında %49'luk, son beş yıl içinde de %69'luk bir artış olmuştur. Rakiplerimizle karşılaştırıldığında özellikle zeytinyağında ülkemiz açısından Pakistan yemeklik yağ pazarının yeterince değerlendirilemediği görülmektedir. Pakistan'ın zeytinyağı ithalatı yıllar itibarıyla artış göstermektedir. Ülkede zeytinyağı pazarının henüz oturmamış olduğu ve rakiplerimiz olan üretici AB ülkelerinin de pazara yeni girmeye başladıkları göz önünde bulundurulduğunda, pazarda Türk zeytinyağı için önemli bir potansiyel bulunduğu düşünülmektedir. Hali hazırda Pakistan'ın zeytinyağı ithalatında yaklaşık %84'lük payıyla İspanya birinci, %14'lük payıyla İtalya ikinci sırada bulunmakta olup, pazardaki büyüme trendiyle birlikte Türkiye'nin rakiplerden pay almasının da mümkün olacağı düşünülmektedir. Öte yandan son yıllarda özellikle Müslüman ülkelerde helal gıda konseptinin ön plana çıkmasıyla birlikte Pakistan'da da et ve süt ürünleri için helal sertifikası istenmekte olup, helal konseptinden yararlanmak suretiyle bitkisel yağlarda da pazarda rekabet avantajı yaratılabileceği düşünülmektedir.

Ülkede bazı yağ üreticilerinin standartlara uyum konusunda farklı uygulamaları bulunmaktadır. Son yıllarda medyanın bu konuyu gündeme getirmesi sonucu artan tüketici bilinciyle birlikte Pakistan Devleti de konunun üzerine daha fazla eğilmeye başlamıştır. Pakistan pazarı fiyata çok duyarlı bir pazar olmakla birlikte tüketiciler satın alma güçlerinin elverdiği ölçüde doymuş yağ oranı düşük sıvı yağları tercih etmeye çalışmaktadır. Bu doğrultuda firmalar da ürünlerinin sağlık yönünü ön plana çıkarmak suretiyle tanıtım yapmaya başlamışlardır. Pakistan'ın bitkisel yağlar pazarında %24'lük payıyla Dalda Foods isimli firmanın birinci sırada geldiği ve özellikle bu firmanın yürüttüğü reklam kampanyaları sayesinde iç pazarda zeytinyağı satışlarının önemli ölçüde büyüdüğü belirtilmektedir. Dalda Foods'u pazarda, %16'lık payıyla Habib Oil Mills, %11'lik payıyla da Wazir Ali Industries izlemektedir. (Euromonitor)

Çay

Pakistan dünyanın önemli çay ithalatçılarından. 2008 yılı çay ithalatı 230 milyon doların üzerinde gerçekleşmiş olup, dünya çay ithalatının yaklaşık %5'i Pakistan tarafından gerçekleştirilmektedir. Pakistan çay ithalatını büyük ölçüde Kenya, Hindistan ve Bangladeş'ten karşılamakta, ülkemizden ise çay ithalatı bulunmamaktadır.

Ülkemizde üretim maliyetlerinin yüksek olması nedeniyle kuru çay fiyatları da diğer üretici ülkelere göre daha yüksek düzeyde oluşmaktadır. Çay ihraç fiyatlarımız uluslararası fiyatlar düzeyine çekilebildiği ve ayrıca uluslararası piyasalarda Türk çayına karşı kalite yönüyle oluşmuş olan ön yargılar giderilebildiği ölçüde Pakistan'ın ülkemiz çayları için iyi bir pazar olabileceği düşünülmektedir.

Hububat

Pakistan önemli bir buğday ithalatçısı ülkedir. Yıllık ithalatı 1,5 milyar doların üzerinde gerçekleşmektedir. 2007 ve 2008 yıllarında havaların kurak geçmesi nedeniyle ülkemizin buğday üretimi oldukça düşük düzeylerde gerçekleşmiş ve bu nedenle ülkemiz önemli miktarlarda buğday ithalatına yönelmiştir. 2008 yılında buğday ithalatımız 1,5 milyar dolara yükselmiştir. 2009 yılında ise iklimin buğday üretimi açısından elverişli geçmesi nedeniyle 20 milyon tonun üzerinde üretim beklenmektedir. Bu yıl hasadın beklendiği gibi yüksek olması ve iç talep karşılandıktan sonra talep fazlası ürünün elde kalma durumu söz konusu olması durumunda, Pakistan'ın stok fazlamız için iyi bir pazar olabileceği düşünülmektedir. İhraç fiyatlarımızın dünya ortalama fiyatları düzeyinde olması durumunda iç piyasadaki talep fazlası buğdayın ihracı için Pakistan pazarına girişte sorunla karşılaşılacağı tahmin edilmektedir.

Süt Ürünleri

Peynir Altı Suyu Tozu

Pakistan dünya süt üretiminde önemli bir yere sahip olmasına ve üretimi kendine yetmesine rağmen süt toplama, depolama ve kaliteli üretim altyapısı sektördeki en büyük sorunu oluşturmaktadır. Ayrıca yine bu büyük üretim potansiyeline rağmen süt verimi açısından da dünyada en alt sıralarda yer almaktadır. Pakistan Devleti son yıllarda sektörün iyileştirilmesine yönelik çalışmalar yapmaktadır. Ancak hali hazırda modern tesisler üretimin ancak %3-5'ini elinde bulundurmaktadır. Tüketimin %75'inin köylerde, üreticilerin kendi tüketimlerine ve/veya merdiven altı satışlara yönlendiği belirtilmektedir. Taze sütün çabuk bozulabilir olması ve yukarıda bahsedilen altyapı yetersizlikleri sütün üretim bölgelerinden tüketim bölgelerine taşınmasını engellemektedir. Bu anlamda ülkenin süt tozu ve peynir altı suyu tozu üretimi de talebin ancak üçte birini karşıladığından bu ürünlerin ithalatı da önem kazanmaktadır. Pakistan'a süt ürünleri ihracatında helal sertifikası alınması zorunluluğu bulunmakla birlikte ihracatçı ülkenin ilgili kurumundan alınan helal sertifikası geçerli kabul edilmektedir. Pakistan'a önemli miktarda peynir altı suyu tozu ihracatımız bulunmakta olup, helal konseptinin ön plana çıkartılması suretiyle diğer ülkelere göre rekabet avantajı sağlanarak özellikle peynir altı suyu tozunda pazar payımızın daha da artırılması mümkün görülmektedir.

Şekerli ve Çikolatalı Mamuller

Pakistan'da, perakende sektörünün gelişmesiyle birlikte ambalajlı gıda maddelerine olan talep de artış göstermektedir. Ülkenin kırsal kesiminde bulunan bin civarındaki devlet mağazası sayısının altı bine çıkarılacak olmasının ambalajlı gıda satışlarını daha da artırması beklenmektedir. Pakistan'ın şekerli ve çikolatalı mamuller ithalatının 2/3'ünü çikolatalı mamuller oluşturmaktadır. Yerli üreticiler şekerli mamuller sektöründe daha güçlü bir pozisyonda bulunmaktadır. Buna rağmen Türkiye Pakistan'a en fazla şekerli mamul ihracatı gerçekleştirmektedir. İhracatımız henüz düşük değerlerde bulunsada, bu ürün grubunda ihracatımızın artış potansiyeline sahip olduğu düşünülmektedir. Şekerli mamuller grubunda jöleli şekerlerin, çikolata grubunda ise düşük fiyatlı kokolinlerin ihracat potansiyelinin daha fazla olduğuna inanılmaktadır. Sektörde, son yıllarda, yerli üreticilerin küçük ambalajlı ürünlere yönelerek fiyatlarını düşük tutmaya ve bu yöntemle daha fazla tüketiciye ulaşmaya çalıştıkları görülmektedir. Bu eğilimin göz önüne alınarak, küçük ambalajlı ve düşük fiyatlı ürünlerle pazara girilmesinin avantaj sağlayacağı düşünülmektedir.

► Sanayi Ürünleri ve Hizmetler İhraç Potansiyelimiz

Sektör	GTİP	Potansiyel Ürün	Ülkenin Toplam İthalatı 2009 (milyon dolar)	Türkiye'nin Ülkeye İhracatı 2010 (milyon dolar)	Türkiye'nin Toplam İhracatı 2010 (milyon dolar)	Dünya İthalatında Ülkenin Payı 2009	Türkiye'nin Ülkeye İhracatındaki Değişim 2009-2010 (%)	Ülkenin Toplam İthalatındaki Değişim 2008-2009 (%)	Türkiye'nin Ülkeye İhracatı 2010 Aylık Veriler*	Türkiye'nin Ülkeye İhracatı 2011 Aylık Veriler*	Ülke İthalatında İlk 5 Ülke ve Pazar Payları (%)	Ülkenin Türkiye'ye ve Rakip Ülkelere Uyguladığı Gümrük Oranları
Tekstil ve Hazır Giyim Yan Sanayi	5807	Etiketler, markalar vb.esya-parça, şerit, şekilli kesilmiş	14	0,3	18,4	1,4	-56,2	0	-	-	Hong Kong (30) Çin (22) BAE (15) Türkiye (6) ABD (4)	%25 (MFN)
Halı	5703	Tufte edilmiş halılar, tuftedilmiş (yer kaplamaları)	10	1,1	139,9	0,2	-17,0	-24,8	-	-	S.Arabistan (34) BAE (18) İran (13) Çin (8) Mısır (7)	%5-%25 (MFN)
Sofra ve Mutfak Eşyaları	7013	Masa, mutfak, tuvalet, ev tezyinatı vb için cam eşya	10	1,9	423,8	0,2	-50,8	-3,2	-	-	Çin (45) Endonezya (22) Türkiye (12) BAE (7) İran (4)	%25 (MFN)
Av Silahları	9302	Revolverler ve tabancalar	5	4,3	14,3	0,7	76,3	1,9	-	-	Çin (46) Brezilya (23) Türkiye (16) Avusturya (5) ABD (2)	%15-%35 (MFN)
Kozmetik ve Kişisel Bakım Ürünleri	3307	Tıraş müstahzarları, vücut deodorantları, tuvalet müstahzarları	4	2,4	203,5	0,1	27,5	10,2	-	-	ABD (29) İngiltere (21) G. Afrika (9) BAE (9) Çin (9)	%35 (MFN)
Halı	5702	Dokunmuş halılar, yer kaplamaları (kilim, sumak, karaman vb)	5	5,0	966,5	0,2	24,8	22,6	-	-	Çin (47) Türkiye (40) ABD (3) Afganistan (3) İran (2)	%5,%25 (MFN)

Petrol Ürünleri	2710	Petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar	5.103	6,3	3.990	1,1	23,9	-28,8	-	-	BAE (33) Kuveyt (32) S.Arabistan (26) Umman (2) Malezya (2)	%0-%25 (MFN)
Elyaf ve İplik	5201	Pamuk (kardesiz, taranmamış)	480	0	64,2	5,9	-100	-58,7	-	-	ABD (40) Hindistan (28) Brezilya (13) Afganistan (9) Nijerya (32)	%0 (MFN)
Elektrikli Makineler ve Kablolar	8502	Elektrojen grupları, rotatif elektrik konvertisörleri	1.082	1,6	213,4	4,3	-28,5	12,9	-	-	Finlandiya (29) Çin (21) Almanya (20) Avusturya (8) İngiltere (6)	%0-%20 (MFN)
Elektrikli Makineler ve Kablolar	8504	Elektrik transformatörleri, statik konvertisörler, endüktörler	120	1,1	705,6	0,2	-13,6	-41,5	-	-	Çin (53) Almanya (14) Endonezya (4) ABD (4) Tayvan (3)	%5-%20 (MFN)
Otomotiv Ana ve Yan Sanayi	8708	Kara taşıtları için aksam, parçaları	118	2,6	2.673	0,1	13,6	-27,9	-	-	Tayland (34) Japonya (28) Çin (8) Türkiye (5) Singapur (5)	%35 (MFN)
Pompa ve Kompresörler	8413	Sıvılar için pompalar, sıvı elevatörleri	154	1,4	269,1	0,4	-10,8	20,9	-	-	Çin (29) İtalya (20) Almanya (9) ABD (8) Brezilya (8)	%5-%35 (MFN)
Otomotiv Ana ve Yan	4011	Kauçuktan yeni	110	4,0	990,2	0,2	88,3	-12,4	-	-	Çin (54) Japonya (16) Hindistan	%5-%25

Sanayi		dış İstikler									(14) Tayland (4) Endonezya (3)	(MFN)
Otomotiv Ana ve Yan Sanayi	8409	İçten yanmalı, pistonlu motorların aksam-parçaları	69	4,0	1033	0,2	9,9	-23,2	-	-	Japonya (22) Çin (20) ABD (11) Türkiye (6) Finlandiya (5)	%5-35 (MFN)
Otomotiv Ana ve Yan Sanayi	8483	Transmisyon milleri, kranklar, yatak kovanları, dişliler, çarklar	58	3,2	213,3	0,2	77,9	-32,0	-	-	Çin (15) İtalya (14) Almanya (12) ABD (11) Japonya (9)	%5-%35 (MFN)
İnşaat Malzemeleri	7308	Demir/çelikten inşaat ve aksamı	57	1,6	923,5	0,2	11,6	-21,6	-	-	Çin (44) ABD (17) Japonya (10) S.Arabistan (8) Almanya (7)	%20 (MFN)
Gıda İşleme Makineleri	8422	Yıkama, temizleme, kurutma, doldurma vb. işler için makine, cihaz	64	0,9	395,8	0,3	410,9	-2,7	-	-	Almanya (34) İtalya (14) Singapur (13) İsveç (10) Çin (8)	Bulaşık makinelerinde %15, gıda dolun makinelerinde %5 (MFN)
Otomotiv Ana ve Yan Sanayi	8705	Özel amaçlı motorlu taşıtlar	93	1,6	95,6	0,9	316,9	83,6	-	-	Japonya (40) ABD (18) Almanya (10) Çin (10) İngiltere (6)	%30 (MFN)
İnşaat Malzemeleri	9406	Prefabrik yapılar	45	7,5	163,8	0,8	80,6	-7,1	-	-	Bangladeş (23) BAE (19) Çin (11) Almanya (9) G. Kore (8)	%25 (MFN)
		Dokuma maddelerini									İtalya (25) Almanya	

Tekstil Makineleri	8451	Yıkama, kurutma, ütüleme makine ve cihazları	38	3,2	128,4	0,7	103,5	-18,3	-	-	Çin (15) İsviçre (11) ABD (7)	%5 (MFN)
Demir Çelik	7214	Demir/çelik çubuklar (sıcak haddeli, dövülmüş, burulmuş, çekilmiş)	39	0,03	3.426	0,3	-99,2	-9,5	-	-	Çin (31) İngiltere (18) Rusya (17) Ukrayna (15) Türkiye (14)	%10, %20 (MFN)
Tekstil ve Hazır Giyim Yan Sanayi	3809	Mensucat, kağıt, deri vb için boya, finisaj müstahzarları	31	2,5	32,7	0,9	44,7	-13,5	-	-	Almanya (25) Çin (9) İtalya (9) Hollanda (8) Tayvan (6)	%0, %15 (MFN)
Tekstil ve Hazır Giyim Yan Sanayi	9607	Kayarak işleyen fermuar vb. aksam, parçaları	25	0,4	32,1	1,4	-6,4	-24,9	-	-	Çin (30) Hong Kong (24) Hindistan (10) Japonya (9) Tayvan (9)	%20 (MFN)
Tekstil ve Hazır Giyim Yan Sanayi	3202	Debagatte kullanılan sentetik organik, anorganik maddeler müstahzarlar	20	5,6	73,2	3,3	48,6	-25,4	-	-	Almanya (25) Türkiye (18) G. Afrika (14) Hindistan (11) İtalya (8)	%5-%20 (MFN)
Boru ve Bağlantı Parçaları	3917	Plastikten tüpler, borular, hortumlar; conta, dirsek, rakor vb	21	3,9	620,5	0,1	-27,2	-14,0	-	-	Türkiye (26) Çin (18) Katar (10) ABD (7) İsveç (7)	%5-%20 (MFN)
Tekstil ve Hazır Giyim Yan Sanayi	9606	Düğme, çıtçı, yapışan fermuar, düğme kalıbı, vb aksamı, parçaları	20	1,1	28,1	1,4	4,3	0	-	-	Çin (32) Hong Kong (29) Almanya (8) Fransa (6) Japonya (6)	%0, %25 (MFN)

Kağıt ve Karton Ürünleri	4821	Kağıt/kartondan her cins etiketler	15	1,1	37,8	0,3	24,7	5,6	-	-	Hong Kong (38) Çin (16) BAE (8) Türkiye (6) ABD (5)	%25, 4821.10.40 için %0 (MFN)
--------------------------	------	------------------------------------	----	-----	------	-----	------	-----	---	---	---	-------------------------------------

Kaynak : Tablonun hazırlanmasında Türkiye'ye ilişkin rakamlarda TUIK, diğer ülkelere ilişkin istatistik rakamlarında UN-ITC TradeMap, gümrük vergisi konusunda AB ülkeleri için TARIC diğer ülkeler için kendi gümrük idarelerinin verileri kullanılmıştır.

* Veriler 0 aylıktır.

Av Silahları

Tabancalar, Spor ve Av Tüfekleri (Gtip: 9302)

Pakistan 9302 gtip'li "tabanca vb. silahlar" ithalatı 2008 yılında 4,5 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. İthalat önceki yıla göre %23 oranında azalmıştır. İthalatta başlıca ülkeler şunlardır: Brezilya (%43,2), Avusturya (%16,8), Çin (%12,2), Türkiye (%12,2) ve ABD (7,2).

Türkiye'nin ihracat verilerine göre 2009 yılında Pakistan'a 2,4 milyon dolarlık "tabanca vb. silah" (gtip 9302) ihracatı yapılmıştır. Buna göre ihracat bir önceki yıla göre %52 oranında artmıştır.

Pakistan mevzuatı "tabanca vb. silahlar" (gtip 9302) ithalatında "MFN" kapsamında Türkiye ve rakip ülkelere %15 ila %35 arasında değişen oranlarda gümrük vergisi alınmasını öngörmektedir. Diğer yandan, gtip 9302 altında yer alan belli ürünlerde ithalat yasaktır. Bu ürünler: - gtip 9302: Kalibresi 0,46 inçten geniş olan ve gtip: 9302.00.11, 9302.00.12, 9302.00.13, 9302.00.19 kapsamında yer alan ürünlerdir. İthalatı serbest olan ürünlerde ise ithalat yapılabilmesi için lisans alınması zorunludur.

Boru ve Bağlantı Parçaları

Plastik Boru ve Bağlantı Parçaları (Gtip: 3917)

Pakistan 2008 yılında 25 Milyon \$ plastik boru ve bağlantı parçaları ithal etmiştir. Ülkenin bu sektörde en fazla ithalat yaptığı ülkeler arasında Türkiye ikinci sırada yer almaktadır. Türkiye'nin Pakistan'a gerçekleştirdiği plastik boru ve bağlantı elemanları ihracatı 2004 yılından bu yana ortalama %69 oranında artış göstermiştir. 2009 yılında ihracat, bir önceki yıla göre ekonomik krizinde etkisiyle %19 oranında azalmış ve 5,3 milyon dolara gerilemiştir.

Pakistan ekonomisinin gelişiminde tarım sektörünün büyük payı vardır. Ülke gayri safi yurt içi hasılasının %20'sini tarım sektörü oluşturmaktadır. Tarım sektöründe kullanılan sulama ve drenaj borularının çok büyük bir kısmı ise ithal edilmektedir. Türkiye'nin Pakistan'a gerçekleştirdiği plastik boru ve bağlantı parçaları ihracatının yarısını tarımsal sulama ve diğer faaliyetler için kullanılan 391722 gtip numaralı propilen polimerlerinden plastik boru, profil ve hortumlar oluşturmaktadır. Propilen polimerlerinden plastik boru ve elemanları aynı zamanda inşaat tesisat ve ısıtma-soğutma taahhüt işlerinde de çok yaygın olarak kullanılmaktadır. Türk müteahhit firmaları Pakistan'da son 10 yılda 1,7 milyar \$'ın üzerinde proje gerçekleştirmişlerdir. Özellikle büyük şehirlerde uygulanmaya başlayan alt yapı yenileme faaliyetleri sonrasında inşaat sektörü doğrudan yatırımları büyük artış göstermiştir. Pakistan'da yeniden yapılanmaya bağlı olarak yapılması planlanan enerji santralleri, doğal gaz çevirim merkezleri ve sulama kanalları projeleri ile birlikte plastik boru ve bağlantı parçalarına olan talebin daha da artması beklenmektedir.

Pakistan'ın plastik boru ve bağlantı elemanları için Türkiye ve rakip ülkelere uyguladığı gümrük vergisi oranları ise %5, %10 ve %20'dir. Türkiye'nin en fazla ihracatını gerçekleştirdiği 391722 gtip numaralı propilen polimerlerden plastik boru, profil ve hortumlar ile 391740 gtip numaralı plastik tüp, boru ve hortum bağlantı elemanları için uygulanan gümrük vergisi oranı %20'dir. İki ürün grubu Türkiye'nin Pakistan'a ihracatının %90'ını oluşturmaktadır.

Elektrikli Makineler ve Kablolar

-Ülkenin elektrik sektörü-

Pakistan'ın Kurulu elektrik üretim kapasitesi 19.500 Megawatt (MW) düzeyindedir. 2006 yılında ülkenin elektrik üretimi 90,4 milyar kilowatt/saat (kW/s), tüketim ise 68,4 milyar kW/s olmuştur. Üretimin %66'sını termik santraller, %32'si hidroelektrik santraller %2'si nükleer santraller gerçekleştirmektedir.

Ülkenin elektrik üretim, iletim ve dağıtım sektörlerinde, son yıllarda özellikle yabancılar eliyle yatırımlar yapılmışsa da, sektör son derece sorunludur. Elektrik kesintileri son yıllarda günlük hayatı durma noktasına getirecek düzeyde artmıştır. Küçük şehirlerde günlük 20-22 saate, Karacı gibi büyük şehirlerde 18 saatlere varan kesintiler başta yüksek sezon olmak üzere, sıklıkla yaşanmaktadır. Belli bölgelerde düzenli kesintiler "yük boşaltma" işleminden dolayı zorunludur. Kırsal kesimin önemli bir kısmı ve toplam nüfusun neredeyse yarısı ulusal şebekeye bağlı değildir. İletim ve dağıtım hatlarının kalitesizliği ve yasadışı enerji kullanımı nedeniyle kayıplar %30 civarındadır.

Pakistan hükümeti artan talebin karşılanabilmesi için elektrik üretiminin orta vadede %50 oranında artırılması gerektiğini tahmin etmektedir. Elektrik sektöründe kronik bir hal alan sorunların özelleştirme ve yatırımlarla aşılabileceği belirtilmektedir. Siyasi otoritenin elektrik sektörüne öncelik vermesi ve planlanan yatırımların hayata geçirilmesiyle elektrikli makineler imalat sanayinde henüz yeterli üretim kapasitesi olmayan Pakistan'da, bu makine ve ekipmana yönelik ciddi bir ithal talebi oluşturması beklenmektedir. Türk müteahhitlerinin, ülkedeki enerji yatırımlarında yer alması (Örneğin, Zorlu grubunun ülkede rüzgâr santralleri kurma ihalesini ve işletme imtiyazını 20 yıllığına alması gibi) diğer Türk ürünlerinin pazar potansiyelini de yükseltecektir.

Elektrik Jeneratörleri ve Rotatif Konvertörler (gtip: 8502)

Pakistan'da elektrik tedarikinin son derece güvenilir olması, ciddi kesintiler ve nüfusun önemli bir bölümünün şebekeye ulaşamaması ülkede jeneratör pazarının ciddi biçimde büyümesine yol açmıştır. Elektrik jeneratörleri ithalatı 2008'de, 2007'ye göre neredeyse üç katına çıkmış ve 958 milyon dolar olmuştur. Pazarın yarısına yakınına Çin ve Almanya hakimdir.

Pakistan'ın Türkiye'ye generator ihracatı 2009 yılında 10,16 milyon TL'ye gerilemiştir. Pakistan gümrük mevzuatı kapsamında 8502 gtip dahilindeki ürünlere "en çok kayırılan ulus" ilkesi kapsamında %0 ile %20 arasında değişen oranlarda gümrük vergisi uygulanmaktadır.

Elektrik Transformatörleri ve Statik Konvertörler (gtip:8504)

Pakistan'ın transformatör ithalatı 2008'de önceki yıla göre %62 oranında artarak 205 milyon dolara ulaşmıştır. İthalatta ilk beş ülke sırasıyla şöyledir: pazarın yaklaşık %60'ına Çin ve Almanya hakimdir. Türkiye'nin ihracatı ise 2009'da, %29 oranında azalarak 1,2 milyon dolara gerilemiştir. Bu düşüşün ağırlıklı olarak küresel ekonomik krizden kaynaklandığı ve önümüzdeki yıllarda, Pakistan'ın elektrik sektöründe gerçekleştirilmesi artık zorunluluk halini alan yatırımlarla transformatör ithal talebinin artması beklenmektedir.

Pakistan mevzuatı "elektrik transformatörleri ve statik konvertör" ithalatında "MFN" kapsamında Türkiye ve rakip ülkelere %5 ila %20 arasında değişen oranlarda gümrük vergisi alınmasını öngörmektedir.

Elyaf ve İplik

5201 – Pamuk (karde edilmemiş veya penyelenmemiş)

Tekstil sektörü Pakistan için en önemli sektörlerden biridir. Ülke ihracatının %54'ü tekstil/konfeksiyon sektörü tarafından yapılmaktadır. İmalat Sanayi istihdamının %40'ı bu sektördedir.

Pakistan için en önemli sektörlerden birisi olmasına karşın tekstil sektörü ciddi sıkıntılarla (elektrik kesintisi, hukuk sistemindeki bozukluklar, Pakistan'da iş yapma maliyetlerinin yüksek olması vb.) karşı karşıyadır. Bu nedenle ülkedeki bazı tekstil firmalarının yatırımlarını cazip koşullar sunan ülkelere özellikle Bangladeş'e kaydırmaya başladıkları yönünde gelişmeler vardır. Bu durumun ülke ekonomisi için ileride önemli ihracat kayıplarına yol açacağı düşünülmektedir.

Pakistan'ın önümüzdeki dönemde pamuk üretim veriminin yüksek olacağı düşünülmektedir. Ancak pamuk üretimindeki artışa rağmen Pakistan'ın üretim talebini karşılayamayacağı ve bir miktar pamuk ithalatına mecbur kalacağı düşünülmektedir.

Pakistan'ın 2008 yılında ithal ettiği 5201 karde edilmemiş veya penyelenmemiş pamuk tutarı yaklaşık 1,2 milyar dolardır. Aynı yılda Türkiye yaklaşık 1 milyar dolarlık karde edilmemiş pamuk ithal etmiştir. Bunun nedeni her iki ülkenin de pamuk üretiminin tekstil ve hazır giyim üretim talebini karşılayamamasıdır. Pakistan'ın 2009 yılında Türkiye'den ithal ettiği karde edilmemiş veya penyelenmemiş pamuk tutarı bir önceki yıla göre yüzde 86 azalarak 298 bin dolara gerilemiştir.

Türkiye'nin pamuk ipliği ve pamuklu mensucat ürünlerinde sahip olduğu üretim kapasitesi ve tecrübesi ve Pakistan'ın son 5 yılda bu ürünleri Türkiye'den ithalatındaki artışa bakıldığında bu potansiyelin önümüzdeki yıllarda artarak devam edeceği düşünülebilir. Ülkemizin Pakistan'a her türlü tekstil ham ve ara maddesi, tekstil yan sanayi ürünleri, tekstil kimyasalları, tekstil makineleri ihraç imkanlarının geniş olduğu düşünülmektedir.

Gıda İşleme Makineleri

Gıda Ambalaj Makineleri(gtip:8422)

8422 gtip numarası gıda ambalaj makinelerini ve ev veya sanayi tipi bulaşık yıkama makinelerini kapsamaktadır. Pakistan'ın 8422 gtip altında dünyadan yaptığı ithalata bakıldığında, ithalatın neredeyse hepsini gıda ambalajlama makineleri oluşturduğundan 8422 gtip numarası gıda ambalaj makineleri olarak ele alınmıştır.

Pakistan ithalatında Türkiye henüz istenilen paya sahip olamamıştır. 2008'de 2,3 milyon dolar gıda ambalaj makinesi ihracatı gerçekleştirdiğimiz Pakistan, 2009 yılında büyük düşüş yaşadığımız bir pazar olmuştur. 2009 yılı ihracatı 180 bin dolara gerilemiştir. Önemli bir tarım ülkesi olan Pakistan'ın dünya ekonomisiyle bütünleşmesinin henüz tam olarak tamamlanamamış olması ve bunun sonucunda ülkedeki yabancı yatırımların sınırlı düzeyde olması Pakistan'ın tarım ürünlerindeki ihracat potansiyelini sınırlamaktadır.

Pakistan gıda ambalajlama makineleri ithalatı 65 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. İthalat, son yıldaki % 23'lük küçülmeye rağmen 2004-2008 döneminde yıllık ortalama %24 düzeyinde artış göstermiştir. İthalatın yarısı İtalya, Çin ve Almanya'dan yapılmaktadır. 2008 rakamlarına göre Türkiye'nin Pakistan'ın ithalatındaki payı %3,7'dir.

Merkezimize Pakistan'dan özellikle yaş meyve sebze ve meyve suyu üretimi konusunda ulaşan çok sayıda ortak yatırım talebi ülkede bu konuda yapılacak yatırımlara ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Bu nedenle gıda endüstrisine yapılacak yatırımların önümüzdeki dönemde gıda ambalajlama Pakistan'a ihracatımızı artıracığı düşünülmektedir.

Halı

Makine Halıları (Gtip: 5702, 5703)

5702 – Dokunmuş halılar ve dokumaya elverişli maddelerden diğer yer kaplamaları (tüfte veya floke edilmemiş) (hazır eşya halinde olsun olmasın) (kilim, sumak, Karaman ve elde dokunmuş benzeri yer

döşemeleri dahil)

5703 – Halılar ve dokumaya elverişli maddelerden diğer yer kaplamaları (tüfte edilmiş) (hazır eşya halinde olsun olmasın)

Pakistan'ın 2008 yılında 5702 Dokunmuş makine halısı (tüfte veya floke edilmemiş) ve 5703 tüfte edilmiş makine halı ithalatı 17 milyon dolar civarındadır. Türkiye, Pakistan'ın dokunmuş makine halısı ithalatından yüzde 43 pay alarak ilk sırada yer almaktadır. Pakistan'a son 5 yıldaki dokunmuş makine halı ihracatımız ortalama yüzde 176 oranında artış göstermiştir.

Pakistan'ın tüfte edilmiş makine halısı ithalatında Türkiye yüzde 7 payla 3. sıradadır. Pakistan'a son 5 yıldaki dokunmuş makine halısı ihracatımız ortalama yüzde 25 oranında artış göstermiştir.

Türkiye'nin 2009 yılında Pakistan'a dokunmuş makine halısı ihracatı %5 artışla 3,9 milyon dolara, tüfte edilmiş makine halısı ihracatımız ise %8 artışla 1,3 milyon dolara yükselmiştir.

Türkiye'nin makine halısı sektöründeki kapasitesi ve Pakistan'ın tüketimindeki artış birlikte değerlendirildiğinde bu ürün grubunda önemli ihracat potansiyeli olduğu gözlemlenmektedir.

İnşaat Malzemeleri

Demir Çelikten İnşaat Malzemeleri (Gtip: 7308, 7214)

World Steel Association'dan alınan verilere göre; Pakistan 2007 yılında 1milyon 90 bin ton ham çelik üretimi gerçekleştirmiştir. 2007 yılında 1,8 milyon ton mamul ve yarı mamul demir çelik ithal etmiştir. Yapılan ithalatın 1,3 milyon tonu yassı ürünler, 244 bin tonu ise uzun ürünlerdir. Pakistan'ın 2007 yılı çelik tüketimi yaklaşık 3 milyon tondur. Kişi başına ham çelik tüketimi 18,6 kg olarak gerçekleşmiştir.

Pakistan'ın tek entegre demir çelik üretim tesisinin (Pakistan Steel Mills Corporation (PSMC)) yıllık üretim kapasitesi 1,1 milyon ton olup yakında kapasitenin yaklaşık 3 milyon tona çıkarılması planlanmaktadır. Tesis ülkenin çelik ihtiyacını henüz karşılayamamaktadır. Ülkenin çelik kütük ve çelik hurda ihtiyacı ithalat ile temin edilmektedir.

Pakistan 2008 yılında toplam 116 milyon \$ değerinde demir çelik inşaat malzemesi ithalatı gerçekleştirmiştir. Pakistan'ın demir çelik inşaat malzemeleri ithalatında, 73 milyon \$ ile demir çelikten inşaat aksamı ilk sırada yer almaktadır. Ardından 43 milyon \$ ile inşaat demiri gelmektedir.

Pakistan'ın 2008 yılında 73 milyon \$ değerinde demir çelik inşaat aksamı ithalatının yaklaşık yarısı Çin'den yapılmaktadır. Onu ABD, Mısır ve Japonya izlemektedir. Altıncı sırada yer alan Türkiye'nin payı % 5'dir. 2004-2008 döneminde Türkiye'nin Pakistan'a demir çelik inşaat aksamı ihracatı yıllık ortalama % 22 oranında gerilemiştir. 2004-2008 döneminde Pakistan'ın demir çelik inşaat aksamı ithalatında ise yıllık ortalama artış oranı % 40 olmuştur. Demir çelik inşaat aksamı açısından Pakistan gelişen bir pazardır. Türkiye'nin ise pazardaki payında son yıllarda gerileme görülmektedir. Bu gerilemede fiyat değişimlerinin etkili olduğu tahmin edilmektedir.

2008 yılında Pakistan 43 milyon \$ değerinde inşaat demiri ithal etmiştir. Başlıca ithalat yaptığı ülkeler Çin (22 milyon \$), Ukrayna (16 milyon \$)dir. Onu Avusturya, ABD ve Almanya izlemektedir. 2009 yılında Türkiye'nin 7308 gtip nolu demir /çelikten inşaat ve aksamı ihracatı %50 azalarak 1,4 milyon dolara; 7214 gtip nolu demir/çelik çubuklar (sıcak haddeli, dövülmüş, burulmuş, çekilmiş) ihracatı %186 artarak 3,6 milyon dolara yükselmiştir. Pakistan inşaat demirinde gelişen bir pazardır. Türkiye ise inşaat demirinde dünyanın en büyük ihracatçısıdır. Türk inşaat demiri ihracatçılarımızın Pakistan pazarına gerekli ilgi ve gayreti göstermeleri halinde pazardan rahatlıkla büyük bir pay alacakları düşünülmektedir.

Pakistan demir çelik inşaat aksamı ve inşaat demiri için gelişmekte olan bir pazardır. Türkiye'nin Pakistan demir çelik inşaat aksamı pazarındaki payı % 5 idi. Ancak son iki yılda inşaat demiri ihracatı gerçekleşmemiştir. Türkiye, Pakistan'ın inşaat demiri ve inşaat aksamı pazarından yüksek oranda pay alacak potansiyele sahiptir. Bu yönde ülkede yapılacak fuar katılımı, tanıtım, pazarlama ve ticaret heyeti faaliyetlerinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Prefabrik Yapılar (Gtip: 9406)

Pakistan'ın ithalatı Prefabrik yapılarda 2008 verileri ile 48 milyon dolardır. Türkiye'nin kendi dış ticaret verilerine göre pazardan aldığı pay %2 düzeyinde, Pakistan kaynaklarına göre ise %5,3 düzeyindedir.

Pakistan kaynaklı verilere göre Birleşik Arap Emirlikleri %39,3 gibi yüksek bir oranla en büyük ihracatçı ülke konumundadır. S. Arabistan %14,9'luk payla ikinci Çin %12,4'lük oranla üçüncü sıradadır. ABD (%10,6) ve Türkiye (%5,3) de önemli ihracatçı ülkeler konumundadır.

Sektördeki Türkiye'nin toplam ihracatı 2009 yılında %272 gibi büyük bir artış göstererek 4,1 milyon dolara yükselmiştir. BAE'nin bir serbest bölge ve transit ülke olan yapısı çerçevesinde firmalarımız bu ülkedeki serbest bölgelerde yatırım yaparak BAE üzerinden Pakistan'a ihracatını artırabilir. Türkiye'nin BAE'ye ihracatının 30 milyon dolar civarında olduğu ve pazarda ikinci sırada yer aldığı düşünülürse, BAE'nin Pakistan ve bölgedeki diğer ülkeler için aracı bir ticaret üssü olarak da etkin bir şekilde kullanılmasının önemli olduğu değerlendirilmektedir.

Kağıt ve Karton Ürünleri

Kağıt Etiket (Gtip: 4821)

Pakistan ambalaj kağıdı, büyük ölçüde plastik malzemelere dayanarak dağıtım ambalajlarının de önemini korumaktadır. Pakistan'da yılda 20 bin metrik ton ambalaj kağıdı, 20 bin metrik ton karton ve 39 bin metrik ton kontrplak üretilmektedir. Buna göre Pakistan kağıt etiket ihracatı için önemli bir potansiyel teşkil etmektedir.

Pakistan 2008 yılında toplam 14 milyon dolar kağıt etiket ithal ederken, 2004 ile 2008 yılları arasında ithalatını her yıl ortalama beşte bir oranında artırmıştır. Pakistan 2008 kağıt etiket ithalatında pazarın neredeyse yarısına hakim durumda bulunan Hong Kong ilk sırada yer almaktadır. Hong Kong'u %15 pay ile Çin izlemektedir. Türkiye %5,5 pay ile Pakistan'a en çok kağıt etiket ithalatı gerçekleştiren ilk 5 ülke sıralamasındaki yerini almıştır.

Türkiye, 2009 yılında Pakistan'a 839 bin dolarlık ihracat gerçekleştirmiştir. Bu değer bir önceki yıla göre %17 daha düşüktür. Pakistan kağıt etiket ithalatında %25 gümrük vergisi uygulamaktadır. Ancak Pakistan bu ürün grubu içerisinde 48211040 gtip nolu baskılı kağıt etiket ithalatında gümrük vergisi almamaktadır.

Kozmetik ve Kişisel Bakım Ürünleri

Kozmetik ve Kişisel Bakım Ürünleri (Gtip: 3307)

Pakistan kozmetik ve kişisel bakım ürünleri pazarı son beş (2003-2008) yılda % 53 oranında büyümüştür. Kozmetik ve kişisel bakım ürünleri pazarı 2008 yılında 42,691 milyon Rupî (PKR) olmuştur. Pazar 2007 yılına göre % 8 oranında büyümüştür. Pazarın 2008-2013 yılları arasında yıllık %2,5 oranında büyüyerek, 2013 yılında 43,780 milyon Rupî'ye ulaşması beklenmektedir.

Pakistan kozmetik ve kişisel bakım ürünleri iç tüketiminin önemli bir kısmını ithalat ile karşılamaktadır. Pakistan, 2008 yılında yaklaşık 42 milyon dolar değerinde kozmetik ve kişisel bakım ürünleri ithalatı gerçekleştirmiştir. İthalat 2007 yılına göre %7 oranında azalmıştır. Kozmetik ve kişisel bakım ürünleri ithalatının yaklaşık %10'unu traş müstahzarları ve vücut deodorantları oluşturmaktadır. Pazarın başlıca tedarikçileri İngiltere, ABD, BAE, Türkiye, Çin, Portekiz, Fransa, Filipinler, Malezya ve Tayland'dır.

Türkiye'nin 2009 yılında Pakistan'a olan traş müstahzarları ve vücut deodorantları ihracatı 2008 yılına göre %19 oranında artarak 1,9 milyon dolar olmuştur.

Pazarda birçok uluslararası firmanın bilinen markaları yer almaktadır. Deodorantlarda pazardaki en büyük paya sahip olan firma Unilever (Rexona markası ile)'dir ve pazarın %43'üne sahiptir. 2008-2013 yılları arasında deodorantların pazar payının %1 oranında artacağı tahmin edilmektedir. Büyümedeki en büyük payın roll-on ürünlerde olacağı beklenmektedir. Bu ürünlerde 2008 yılında büyüme %21 oranında olmuştur. Bunun başlıca nedeni, roll-on ürünlerin deodorantlara göre daha ucuz olması ve daha uzun süreli dayanmasıdır. Pazarda deodorantlarda yerli üretici bulunmamaktadır.

Pazarda kozmetik ve kişisel bakım ürünleri satışları içinde yer alan diğer önemli bir ürün ise traş müstahzarlarıdır. Pazarda 2008 yılında traş müstahzarları satışları %11 artarak 2008 yılında 3,6 milyar Rupî (PKR) olmuştur. 2013 yılına kadar ise yıllık %1 oranında artış beklenmektedir. Traş müstahzarları satışlarındaki en büyük %44 ile yerli üretici olan Treet Crop firmasına aittir. Firmanın ürünleri standart kalitede ve diğer uluslararası firmaların ürünlerine göre fiyatları çok daha düşüktür. Diğer önemli firma ise Gillette markası ile Procter & Gamble'dir ve %10'luk paya sahiptir. Ayrıca Çin'den birçok kalitesiz ve ucuz ürün gayri resmi olarak pazara girmektedir.

Pazardaki tüketici olumsuz ekonomik koşullardan dolayı çok daha ucuz ürünlere yönelmiştir. Ancak pazarda ürün kalitesinde seçici olabilecek tüketicinin uygun fiyatlı ve kaliteli ürünleri tercih edeceği düşünülmektedir. Fiyatın çok önemli olduğu bu pazarda Türk ürünlerinin daha kaliteli ve daha uygun fiyatlı olmasından dolayı, aynı kalitede daha pahalı ürünlerin yerini alma imkânı bulunmaktadır. Bunun için pazarda yoğun bir tanıtım kampanyası yürütülmesinde fayda görülmektedir.

Otomotiv Ana ve Yan Sanayi

Pakistan Oto Ana Sanayi Pazarı

1973 yılında kurulan Pakistan otomotiv sektöründe Japon ortaklı firmalar pazara hakimdir. Pakistan pazarında Suzuki hem satışlarda hem üretimde lider durumdadır. Söz konusu markayı Toyota takip etmektedir. Bu iki marka hem satışta hem üretimde pazarın %70'ine sahiptir. 2009 yılında bir diğer Japon üreticisi Nissan pazarda üretime başlamıştır.

Pakistan'da araç satışları 1997 yılından beri sabit bir şekilde büyümesine rağmen araç parkı küçük kalmıştır. 1000 kişi başına 7 araç düşmektedir, bu da dünya ortalamasının çok altındadır.

Pakistan'ın ekonomisindeki olumsuzluklar nedeniyle araç satışlarında azalma olmuştur, 2009 yılında da azalış devam etmiştir. Ancak ekonomik koşulların iyileşmesi ile önümüzdeki dönemde Pakistan otomotiv pazarında gelecekte fırsatların doğması beklenmektedir.

Pakistan Araç Üretimi

Pakistan otomotiv sektörü geleneksel bir şekilde uzun yıllardır yüksek gümrük oranları ile korunmaktadır. Bu da kronik bir arz ve talep dengesizliği yaratmakta ve sektörü rekabete karşı koyamaz hale getirmektedir. 2007 ve 2008 yılında yaşanan ekonomik dengesizlikler nedeniyle otomotiv üretimi Pakistan'da %21 oranında azalış göstermiştir.

Pakistan'ın dünyadan oto ana sanayi ithalatı 2008 yılında bir önceki yıla göre %18 düşerek 904 milyon

olarak gerçekleştirilmiştir. İthalatında başlıca ülkeler Japonya, Tayland, Beyaz Rusya, Güney Kore ve Çin'dir. Pakistan'ın otomotiv sektörü ithalatında ilk sırada binek otomobiller, ikinci sırada kamyonlar, üçüncü sırada traktörler yer almaktadır.

Türkiye'nin Pakistan'a olan oto ana sanayi ihracatı ise 2009 yılında, bir önceki yıla göre %75 azalarak 473 bin dolara gerilemiştir. En fazla ihracı gerçekleşen ürünler 371 bin dolarla özel amaçlı taşıtlardır. Özel amaçlı taşıtlar ihracatı 2009 yılında bir önceki yıla göre %60 azalmıştır.

Türk otomotiv sektörü için yüksek gümrük vergi oranları Pakistan'a olan ihracatta engel teşkil etmektedir.

Pakistan Yan Sanayi Pazarı

Pakistan'da ana sanayi üretimi küçük olduğundan dolayı yan sanayi üretimi de buna bağlı olarak fazla gelişmemiş küçük kalmıştır. Pakistan'da yan sanayi üreticilerinin %90'ını küçük ve orta ölçekli firmalardır.

Pakistan araç sanayinde pazarda hakim olan Japon üreticilerdir. Japon araçlarına yönelik yan sanayi yatırımlarının değerlendirilmesinde fayda görülmektedir.

Pakistan'ın dünyadan yan sanayi ithalatı 2008 yılında bir önceki yıla göre %4 azalarak 681 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Yan sanayi ithalatında başlıca ülkeler Çin, Japonya, Tayland, Almanya ve ABD'dir. Türkiye yan sanayi ithalatında 11.sırada yer almaktadır.

Türkiye'nin Pakistan'a olan oto yan sanayi ithalatı bir önceki yıla göre %12 azalarak 10,7 milyon dolar olmuştur. Pakistan'a olan yan sanayi ihracatımızda en fazla ihraç edilen ürünler 8409 motor yedek parçaları, 8708 aksam ve parçalar, 8483 transmisyon aksamlarıdır.

Tarifeler, Gümrük Oranları

Pakistan otomotiv sektörü yüksek gümrük oranları ile korunmaktadır. Ana sanayinde binek otomobil gümrük oranları %20 ile %100 arasında değişmektedir. Ticari araçlardan otobüs minibüs grubunda gümrük oranları %0 ile %20 arasındayken, kamyonlarda %30 ile %60 arasında değişmektedir. Yan sanayi ürünlerinde ise gümrük oranları %5 ile %35 arasında değişmektedir.

Pakistan'a olan oto ana ve yan sanayi ürünleri ithalatında Türkiye'nin aralarında yer aldığı MFN ülkelerine uygulanan Gümrük vergisi oranları uygulanmaktadır.

Petrol Ürünleri

2009 yılında Pakistan'a ihracatını gerçekleştirdiğimiz petrol yağları ürünleri arasında ilk sırada jet yakıtı bulunmaktadır. Söz konusu ülkeye gerçekleştirilen petrol yağları ihracatı içinde jet yakıtının payı %75'tir. Pakistan'ın toplam petrol yağları ithalatı 2008 yılı itibarıyla 7 milyar dolar düzeyindedir. Ülkemizde jet yakıtı sadece TÜPRAŞ tarafından üretilmekte ve çeşitli petrol dağıtım şirketleri tarafından ihraç edilmektedir.

Pompa ve Kompresörler

Pompa kompresör alanında 2008 verileri ile Pakistan'ın toplam ithalatı 127 milyon dolar düzeyindedir. Türkiye'nin sektördeki toplam ihracatı 2009 yılında 201 milyon dolardır. Bu değerler çerçevesinde Türkiye potansiyelinin altında ihracat performansı göstermektedir. Ancak 2009 ihracat değeri, bir önceki yıla göre %94 oranında artış göstermiş ve 1,6 milyon dolara yükselmiştir.

Pazardaki en büyük payı % 18,4 ile Çin almaktadır. Japonya, ABD, İtalya ve Brezilya diğer önemli ihracatçılarıdır. Sektörde Pakistan'ın ithalatının yıllık artış oranı % 50 seviyesindedir ve bu veri çerçevesinde hızla büyüyen bir pazar olarak değerlendirilmektedir. Bu çerçevede önümüzdeki yıllarda Türkiye'nin pazar payının hızlı bir şekilde artması beklenmektedir.

Sofra ve Mutfak Eşyaları

Cam Ev Eşyaları (Gtip: 7013)

2008 yılında Pakistan toplam 10 milyon dolarlık cam ev eşyaları ithalatı gerçekleştirmiştir. 2008 yılında cam ev eşya ihracatımız TÜİK verilerine göre 3,2 milyon dolar iken, Pakistan verilerine göre 810 bin dolardır. Arada önemli fark olduğu görülmektedir. Bununla beraber, 2009 yılında ihracatımız %18 artışla 3,8 milyon dolara yükselmiştir.

Cam ev eşyası sektöründe Çin, Endonezya, BAE, İran gibi rakiplerle mücadele etmek zorunda olan firmalarımızın sektöre ilgili çalışmalar yapmasının faydalı olacağı öngörülmektedir. Pakistan'ın ülkemize ve diğer tüm ülkelere uyguladığı gümrük oranı %25'dir.

Pakistan cam ev eşyaları pazarında ihracat artışımız artmakta olup; Pazar payımızı artırmaya yönelik olarak yapılacak pazar araştırması, alım heyeti, ticaret heyeti, fuar, sergi, Türk ihraç ürünleri fuarı gibi etkinlikler ve ilgili ülkede yerinde yapılacak çalışmalarla birlikte daha da artabileceği düşünülmektedir.

Tekstil Makineleri

Dokuma Maddelerini Yıkama, Kurutma, Ütöleme Makine Ve Cihazları (Gtip: 8451)

Tekstil, Pakistan ekonomisinin en önemli sektörüdür. Aynı zamanda Pakistan dünyanın en büyük ham pamuk üreticisidir, iplik ve kumaş üretiminde de yoğunlaşmışlardır. İplik kapasiteleri 1550 milyon kilogram, kumaş kapasiteleri 4368 milyon m³'dür. Pakistan tekstil sanayisi 670 milyon adet hazır giyim, 400 milyon adet örme giyim ve 53 milyon kg havlu üretim kapasitesine sahiptir. Pakistan'da yaklaşık 3000 tekstil üreticisi mevcuttur. Pakistan tekstil sektörü toplam ihracatın %54'ünü oluşturmaktadır. İmalat sanayi içindeki payı ise %46'dır.

Pakistan iplik sektörü hem ihracattaki artış hem de pamuk üretimindeki artış nedeniyle sürekli büyümektedir. Bunu örme sanayi takip etmektedir. İplik sektörünün gelecek üç yılda %8-10 oranında büyümesi beklenmektedir. Tüm bunlar tekstil makinesine olan talebi de artırmaktadır.

Pakistan'ın dokuma maddelerini yıkama, kurutma, ütöleme makine ve cihazları ithalatı 47 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Pakistan'ın toplam tekstil makineleri ithalatına bakıldığında bir önceki yıla göre %18 azalarak 379 milyon dolar olarak gerçekleştiği görülmektedir. Pakistan tekstil makineleri daralan bir sektör olarak karşımıza çıkmaktadır. Dokuma maddelerini yıkama, kurutma, ütöleme makine ve cihazları ithalatı da %11 azalmıştır. İthalatında başlıca ülkeler İtalya, Çin, Almanya, ABD ve Türkiye'dir.

Türkiye'nin Pakistan'a olan dokuma maddelerini yıkama, kurutma, ütöleme makine ve cihazları ihracatı 2009 yılında bir önceki yıla göre %4,7 oranında azalarak 1,5 milyon dolara gerilemiştir.

Pakistan'a olan dokuma maddelerini yıkama, kurutma, ütöleme makine ve cihazları ithalatında Türkiye'nin aralarında yer aldığı MFN ülkelerine uygulanan Gümrük vergisi oranı olarak %30 uygulanmaktadır.

Pakistan hükümeti ihracat hedefi için 2010 yılına kadar 32 milyar dolarlık tekstil yatırımı gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu da Türk tekstil makineleri ihracatçıları için fırsatlar doğuracaktır.

Tekstil ve Hazır Giyim Yan Sanayi

Tekstil ve Deri Kimyasalları (Gtip:3202, 3809)

Tekstil sanayi Pakistan için çok önemlidir. Ülkenin üretim, istihdam ve ihracat açısından ülke ekonomisinin bel kemiğidir. Pakistan, Asya ülkeleri arasında sekizinci büyük tekstil/hazır giyim ihracatçı konumundadır. Toplam iş gücünün %38'ini istihdam eden tekstil sanayinin GSMH içindeki payı %8,5'dir.

Pazarda yaklaşık 50 tane büyük ve 2500 tane küçük çaplı hazır giyim, 600 tane örme giyim ve 400 tane de havlu üreticisi vardır. Bu firmalara hizmet veren 10 tane büyük ve 625 tane küçük çaplı finisaj ünitesi bulunmaktadır.

Pakistan dünya tekstil ve deri kimyasalları ithalatında 19. sıradadır ve dünya ithalatındaki payı yaklaşık %2'dir. 2008 yılında 86 milyon dolarlık tekstil ve deri kimyasalları ithalatı gerçekleştirmiştir. Pazarın başlıca tedarikçileri ve pazar payları sırasıyla Almanya (%17), Türkiye (%14), Güney Kore (%9), Çin-Tayvan (%9), İtalya (%7), Hindistan (%6), Tayland (%5), Hollanda (%5), Güney Afrika (%3.5) ve Belçika (%3)'dür.

Türkiye'nin Pakistan'a ihracatı 2009 yılında; gtip 3202 grubunda 3,7 milyon dolar, gtip 2847 grubunda 0 ve gtip 3809 grubunda 1,7 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

Pakistan'ın dünyanın önemli bir faşon üreticisi olması nedeniyle, Pakistan'da tekstil ve deri kimyasalları ürünlerine olan talebin artması, doğrudan dünya tekstil sektöründe yaşanacak gelişmelere bağlı olacaktır.

Tekstil Yan Sanayi (Gtip: 5807, 9606, 9607)

5807 – Dokumaya elverişli maddelerden işlenmemiş etiketler, armalar ve benzeri eşya (parça halinde, şerit halinde veya şekline ya da ölçüsüne göre kesilmiş, işlemeleri olmayan)

9606 – Düğmeler, çıtçıklar, düğme formları ve bunların diğer aksamı

9607 – Kayarak işleyen fermuarlar ve bunların aksam ve parçaları

Türkiye'nin 2009 yılında yukarıda adı geçen tekstil yan sanayi ürünlerini Pakistan'a ihracatı sırasıyla; 643 bin dolar, 1 milyon dolar ve 468 bin dolar olarak gerçekleşmiştir. 9 milyon dolar, 1,8 milyon dolar ve 1,2 milyon dolardır.

Türkiye Pakistan'ın 2008 yılındaki etiket ve düğme ithalatından sırasıyla yüzde 12 ve yüzde 8 pay almıştır. Pakistan'ın bu ürünlerdeki toplam ithalatı 72 milyon dolardır.

Pakistan'a son 5 yıldaki yukarıda geçen tekstil yan sanayi ürünleri ihracatımız önemli oranda artış göstermiştir. Pakistan tekstil ve hazır giyim üretim sanayisine sahip bir ülke olduğu ve birçok yan sanayi ürününü yerli sanayi ile üretmediği için tüm tekstil yan sanayi ürünlerinde önemli ihracat fırsatları barındırmaktadır.

Pakistan - Düzenlenen Önemli Fuarlar

Milli Katılımda Devlet Desteđi Olan Fuarlar

BUILD ASIA (Karaçi - Eylül/Her Yıl)

Yapı ve Yapı Teknolojileri
Web Sitesi : <http://www.tuyap.com.tr>

Bireysel Katılımda Devlet Desteđi Olan Fuarlar

AGRITECH ASIA (Karaçi - Ekim/Her Yıl)

Tarım ve Hayvancılık Tek.
Web Sitesi : <http://www.ecgateway.net>

FOODTECH Pakistan - International Food, Equipment & Technology Exhibition (Karaçi - Nisan/Her Yıl)

Yiyecek ve İçecek; Gıda İşleme ve Paketleme Makineleri
Web Sitesi : <http://www.pegasusconsultancy.com>

IFTECH PAKISTAN International Food & Technology Exhibition (Karaçi - Nisan/Her Yıl)

Yiyecek ve İçecek; Gıda İşleme ve Paketleme Makineleri
Web Sitesi : <http://www.pegasusconsultancy.com>

IGATEX Pakistan - International Garment and Textile Machinery and Accessories Exhibition (Lahore - Ekim/Her Yıl)

Tekstil Makineleri
Web Sitesi : <http://www.cems.com.sg>

INSTYLE - International Textile & Garment Exhibition (Karaçi - Kasım/Her Yıl)

Tekstil ve tekstil materyalleri (iplik, kumaş), ev tekstili, deri ve tekstil hazır giyim, spor giyim, kadın gece kıyafeti ve iç çamaşırları ile moda aksesuarları
Web Sitesi : <http://www.instylepakistan.com>

ITCN ASIA-Information Technology Commerce Network Asia Incorporating: Security Asia Consumer Electornics Asia (Karaçi - Ağustos/Her Yıl)

Telekomünikasyon, networking, elektronik hizmetler, IT teğizat ve sistemleri, yazılım ve donanım, tüketici elektroniği, güvenlik teknolojileri ve teğizatı, uydu ve medya iletişimi
Web Sitesi : <http://www.ecgateway.com>

ITIF ASIA-AGRO ASIA - INTERNATIONAL TRADE AND INDUSTRY FAIR (Karaçi - Mart/Her Yıl)

Sermaye Malları ve Tüketici Ürünleri Ticaret Fuarı; Tarım, Ormancılık, Bahçecilik, Bağcılık, Balıkçılık ve Hayvan Yetiştiriciliği
Web Sitesi : <http://www.itifasia.com>

POGEE - Pakistan Oil, Gas & Energy Exhibition (Karaçi - Mayıs/Her Yıl)

Elektrik Enerji
Web Sitesi : <http://www.pegasusconsultancy.com>

TEXTILE ASIA - EXHIBITION & CONFERENCE ON TEXTILE & GARMENT INDUSTRY & ACCESSORIES (Karaçi - Nisan/Her Yıl)

Tekstil, Kumaş, ev tekstili
Web Sitesi : <http://www.textileasia.com.pk>